

KALENDARZ

HISTORYCZNY

CODZIENNY I STULETNI.

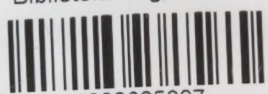

KRAKÓW

NAKŁADEM JULIUSZA WILDTA KSIĘGARZA.

Biblioteka Jagiellońska
1002625807

KALENDARZ HISTORYCZNY

codzienny i stuletni.

Styczeń.

Dnia 1. Urodził się w Kozienicach Zygmunt I król Polski, z ojca Kazimierza Jagiellonowicza króla, i z matki Elżbiety Austryaczki, córki Albrychta cesarza, roku 1467.

Jan Olbrycht mając 4000 Polaków, potyka się pod Kaszowem ze 14,000 Węgrów, i ledwie z życiem uchodzi, roku 1491.

2. Grzegórz IX papież, w Witerbie potwierdził nadanie ziemi Dobrzyńskiéj Krzyżakom uczynione przez Konrada książęcia mazowieckiego, który ich do Prus wezwał, r. 1235.

Władysław IV królewic, potem król Polski, odwiedzając cudze kraje, z Rzymu do Neapolu wyjeżdża, r. 1625.

3. Zwycięztwo otrzymane nad Szwedami u Karkusa pod wodzem Wranglem przez Dębińskiego i Wincentego Wojnę, r. 1601.

Nadzwyczajne się ciepło poczyna, i trwa aż do maja, r. 1493.

4. Zwycięztwo Stefana Czarnieckiego nad wojskiem Zaporowskiém pod Staryninem, r. 1663.

Szujski Rosyanin chce zdradą dobyć Smoleńska, ale nadaremnie, r. 1582.

5. Bychów od Moskwy zdobyty, przez Jana Kazimierza króla odzyskany, r. 1664.

6. Sejm pierwszy Konwokacyi złożony w Warszawie w czasie bezkrólewia po śmierci Zygmunta Augusta, r. 1573.

Księstwo Mazowieckie przez pakta do Polski wcielone, r. 1355.

7. Wjazd w Łucku ygmunta cesarza, Władysława Jagiełły króla i Witolda książęcia Litewskiego, r. 1429.

Tego dnia 2 synody duchowne się odprawiły: jeden w Łęczycy za Jakóba Swinki, r. 1285. Drugi za Jarosława arcybiskupa w Uniejowie, r. 1375.

8. Inwestytura i hołd Karola syna Augusta III króla Polskiego na księstwo Kurlandzkie, r. 1759.

Sechin wódz Rossyjski, potyka się pod Smoleńskiem z wojskiem Polskiem pod dowództwem Władysława IV r. 1634.

9. Przywileje i nadania Władysława Jagiełły króla w Jedlni uczynione, spisane i potwierdzone w Krakowie, r. 1433.

10. Na sejmie w Piotrkowie ustanowienie appelacyi od sądów książęcych Pruskich do króla, r. 1529.

Władysław IV obległ Smoleńsk z Rossyanami, r. 1633.

11. Sejm w Piotrkowie, na którym zawarte i potwierdzone przymierze z Turkami i Tatarami, r. 1501.

Umarł Jan Przerębski prymas mający lat wieku czterdzieści i trzy. Mąż wielkich przymiotów i nauki niepospolitéj, r. 1562.

Chmielnicki wraz z Tatarami i Rossyanami, których miał ku pomocy, zwyciężony pod Ochmatowem przez Stanisława Lanckorońskiego hetmana polnego koronnego i Stefana Czarnieckiego, r. 1655.

12. Hołd szlachty księstw Oświecimskiego i Zatorskiego Władysławowi Jagielle królowi imieniem Wacława książęcia, r. 1441.

Zawisza r. 1280. Radlicki, r. 1329, biskupi Krakowscy, umierają.

13. W bezkrólewiu po Janie III konfederacya wojska, i daléj nastąpiona komissya we Lwowie, r. 1697.

Władysław królewic Polski wyjeżdża z Neapolu, roku 1625.

14. Zjazd Jędrzejowski w czasie bezkrólewia po Henryku Walezyuszu, r. 1576.

Sejm za Władysława Łokietka w Chęcinie, r. 1329.

15. Konfederacya jeneralna stanów Rzeczypospolitéj, po śmierci Michała Wiśniowieckiego króla, r. 1673.

Stefan Batory pod Zapołoczem czyni pokój z Rossyanami i Inflanty bierze, r. 1582.

16. Wjazd nowo-obranego Augusta II króla elektora Saskiego do Warszawy, r. 1698.

Jan Kazimierz na koronacyą do Krakowa wjeżdża, r. 1649.

Koronacya w Krakowie Jana Kazimierza, r. 1649.

17. Koronacya Augusta III, r. 1734.

Urodzenie Stanisława Augusta króla w Wołczynie, r. 1732.

18. Przymierze z Moskwą w Wilnie zawarte, przez które zamki, niegdyś przez Glińskiego wraz z przyległemi krajami Moskwie oddane, naówczas do innych należytości księstwa Litewskiego nazad wrócone zostały, r. 1509.

19. Śmierć Bernarda Maciejowskiego kardynała arcybiskupa Gnieźnieńskiego i biskupa Krakowskiego w wieku lat sześćdziesiąt, r. 1608.

Jan Kazimierz w Krakowie koronowany, r. 1649.

20. Wjazd do Krakowa Zygmunta I po wstąpieniu na królestwo, r. 1507.

Władysław Łokietek, pierwszy w Krakowie koronowany, r. 1320.

21. Na sejmie w Piotrkowie statut Aleksandra króla ułożony i obwieszczony, r. 1504.

Hołd królowi Władysławowi IV i koronie oddany na księstwo Pruskie Jerzego Wilhelma Kurfirszta Brandeburskiego, r. 1633.

22. Maksymilian arcyksiąże Rakuski od Krakowa, gdy go dobyć chciał, odpędzony, r. 1577.

Umarł w Rzymie Jerzy kardynał Radziwiłł biskup Krakowski, r. 1600.

23. Potwierdzenie praw koronnych na sejmie przez Jana Kazimierza, r. 1649.

Świątopełk książe Pomorski Dominikanów w Gdańsku zakłada, r. 1227.

24. Zeznanie na sejmie Piotrkowskim Konrada książęcia Mazowieckiego, jako należne po hołdownikach królowi Polskiemu ziemie Warszawską, Zakroczymską, Wyszogrodzką, jemu dożywociem są nadane, r. 1496.

Potyczka między Szwedami i Polakami złączonemi z Rossyanami i Sasami pod Grodnem, r. 1706.

25. Zwycięztwo Jana Zamojskiego pod Byczyną nad Maksymilianem arcy-książęciem i jego przywodzcami, którego w niewolę bierze, r. 1588.

Mikołaj Radziwiłł i Chodkiewicz, mający 10,000 wojska, zwyciężają pod Ułą Szujskiego wodza Rossyjskiego, gdzie 30,000 Rossyanów legło na placu, r. 1610.

26. Koronacya Zygmunta I króla, następcy po Aleksandrze, r. 1507.

Konstantyn Ostroróg w blizkości Kaniowa potyka się ze 34,000 Tatarów gdzie 24,000 trupem ściele, i 8,000 niewolnika uwalnia, r. 1527.

27. Pożar w żupie Wieliczki. Heroiczny podówczas postępek Andrzeja Kościeleckiego żupnika, i Seweryna Betmana burmistrza Krakowskiego, którzy, z widocznem niebespieczeństwem życia, spuściwszy się w szybę solną, ogień ugasili, r. 1510.

28. Konfederacya jeneralna Warszawska po śmierci ostatniego z Jagiełłów Zygmunta Augusta, r. 1573.

Wielisz miasto Rossyjskie Polacy powtórnie palą, r, 1568.

29. Nadanie na sejmie w nagrodę zasług Janowi Zamojskiemu kanclerzowi i hetmanowi dzierżaw Krzeszewa i Zamchu prawem dziedzicznėm, r. 1588.

30. Zwycięztwo u Sinychwód otrzymane przez Stanisława Koniecpolskiego hetmana nad Tatarami, r. 1658.

Przymierze z Rossyą we wsi Andruszów, przez które województwa Połockie, Witebskie i Inflanty Polsce powrócono, r. 1667.

31. Poselstwo Rossyjskie pod Smoleńskiem do Zygmunta III, zapraszające na tron Władysława IV naówczas królewica, r. 1610.

Śmierć w Rzymie Bzowskiego Dominikana, pisarza dziejów kościelnych, r. 1637, żył lat 70.

Śmierć Jerzego Lubomirskiego marszałka i hetmana koronnego w Wrocławiu, r. 1667.

Luty.

Dnia 1. Umarł w Warszawie August II król Polski elektor saski w wieku lat 63, a panowania 36 roku niespełna, r. 1733.

Sejm i zakończenie konfederacyi Tarnogrodzkiéj, oraz zwinienia wojska pod marszałkostwem Leduchowskiego, r. 1717.

Sapieha Szwedów zwycięża, r. 1657.

2. Sejm koronacyi Jana III króla w Krakowie, r. 1675.

3. Leszek Czarny książe polski u Goślic zwyciężył Lwa książęcia ruskiego i Tatarów, którzy się z nim byli złączyli, r. 1280.

Leszek Czarny Litwę i Jadźwingów zwycięża 8,000 trupem zasławszy, i 2,000 wziąwszy w niewolę, r. 1280.

4. Sejm w Warszawie za powrotem do Polski, po wypędzeniu Szwedów Augusta II króla, r. 1710.

Wjazd uroczysty do Krakowa Heleny, małżonki Aleksandra króla Polskiego, r. 1502.

5. Na sejmie koronacyi pomnożenie wojska do 58,000 ku popieraniu wojny Tureckiéj, r. 1675.

Władysław IV na koronacyą do Krakowa wjeżdża, r. 1633.

6. Sejm w Krakowie końcem wnijścia w związek z pany chrześciańskiemi przeciw Turkom. Ustanowienie podatku poradlnego, r. 1595.

Przemysław król polski zabity zdradą przez Świętopełka książęcia pomorskiego w Rogoźnie. Ten monarcha od ujścia Bolesława Śmiałego, nieużywany przez poprzedniki swoje tytuł króla wznowił, i na pieczęci swojéj dał wyryć ten napis *Reddidit ipse suis victricia signa Polonis.* Panował miesięcy siedm, r. 1295.

7. Przysięga nowo obranego po ojcu Zygmuncie III Władysława IV na *Pacta Conventa*, przysięga wierności jemu od narodu uczyniona w Krakowie, r. 1633.

8. Stefan Batory ks. Siedmiogrodzki obrany na królestwo Polskie *Pacta conventa* w Megieżu mieście księstwa swojego zaprzysiągł, r. 1576.

9. Ślub Kazimierza Jagiełłowicza króla z Elżbietą Austryaczką, córką Alberta cesarza, r. 1434.

Wiślica ze szczętem zrabowana, r. 1135.

10. Potwierdzenie na sejmie dawniéj nadanych przywilejów szlachcie i obywatelom powiatu Piltyńskiego, r. 1640.

Częstochowa gorzeje, r. 1564.

11. Wjazd Stefana Batorego króla do Grodna. Postanowienie tamże wojny przeciw Moskwie, i obmyślenie podatków na nią, r. 1579.

Wyrok uczyniony od posłów papiezkich za Łokietkiem przeciwko Krzyżakom, r. 1321.

12. Wjazd do Krakowa Władysława Jagiełły, r. 1386.

Potyczka pod Wschową między Sasami, Rossyanami i Szwedami, r. 1706.

13. Parnawa zdobyta na Szwedach przez Jana Karola Chodkiewicza, r. 1609.

Władysław królewic Polski, we Florencyi się bawi, r. 1625.

14. Chrzest Władysława Jagiełły w Krakowie, r. 1386.

15. Hołd Fryderyka Wilhelma książęcia pruskiego, r. 1649.

16. Koronacya Władysława Jagiełły, r. 1386.

Koronacya Władysława IV w Krakowie, r. 1633.

Tatarzy do Krakowa przystępują, r. 1241.

17. Złączenie pierwsze i przysięga Litwy na wierność, r. 1386.

Tatarzy Ukrainę pustoszą, r. 1669.

18. Wjazd do Krakowa nowo obranego Henryka Walezyusza, r. 1573.

Stefan Batory 30,000 Turków zwycięża, r. 1574.

19. Urodzenie w Toruniu Mikołaja Kopernika kanonika warmińs., r. 1472.

Zygmunt III w Upsalu na królestwo Szwedzkie koronowany, r. 1594.

20. Przyłączenie księstw Oświecimskiego i Zatorskiego do korony, r. 1494.

21. Koronacya Zygmunta Augusta, r. 1544.

Koronacya Henryka Walezyusza króla, r. 1575.

22. Na sejmiku w Proszowicach pierwiastki w artykułach tamże ułożonych rokoszu przeciw Zygmuntowi III na którego czele był Mikołaj Zebrzydowski wojewoda Krakowski, r. 1608.

W Glinicach kontrakt przedaży za pięćdziesiąt tysięcy kóp groszy Pragskich księstwa Oświecimskiego, przez Janusza tamtejszego książęcia dziedzicznego Kazimierzowi Jagiełłowiczowi królowi, następcom, i królestwu Polskiemu, r. 1457.

Władysław książe Opolski rejent król. Pol. Częstochowę zakłada, r. 1382.

23. Śmierć Stanisława Leszczyńskiego, książęcia Lotaryńskiego w 89 roku wieku, r. 1766.

Iwan Wisilewicz Połocka dobywszy, bierze 8,000 niewolnika, r. 1563.

24. Dorpat w Inflanciech na Szwedach zdobyty przez Jana Zamojskiego, r. 1582.

25. Hołd Ferdynanda Kettlera książęcia Kurlandzkiego, r. 1731.
W Kniażołuce umarł wieśniak 157 lat mający, r. 1762.
26. Na sejmie w Sieradzu Jadwiga córka Ludwika króla Polskiego i Węgierskiego obrana królową Polską, r. 1383.
Rossyanie u Jana Kazimierza z płaczem o pokój proszą, r. 1654.
27. Przymierze wspólnéj pomocy zawarte w Budzie między Kazimierzem wielkim a Ludwikiem Węgierskim królem, siostrzeńcem i następcą Kazimierza, r. 1369.
Władysław Łokietek tryumfuje po otrzymaném zwycięztwie nad Konradem książęciem mazowieckim, r. 1290.
28. Śmierć Katarzyny Austryaczki małżonki Zygmunta Augusta, r. 1572.
Trzęsienie ziemi na różnych miejscach w Polsce, r. 1258.
29. Zjazd w Łowiczu po odjechaniu z Polski Henryka Walezyusza, względem wybrania następcy, r. 1576.

Marzec.

Dnia 1. Urodził się Kazimierzowi Jagiełłowiczowi z Elżbiety Austryaczki pierwszy syn Władysław, który potem nad Węgrami i Czechami panował, r. 1456.
Rossyanie pod wodzem Szechinem, składają broń pod nogi Władysława IV, r. 1634.
2. Komisya Gdańska, na któréj rząd w tem mieście ustanowiony i określony, r. 1678.
Sejm w Korczynie za Bolesława Wstydliwego, r. 1258.
3. Na sejmie Warszawskim ustanowienie głównego trybunału koronnego, za sprawą Jana Zamojskiego kanclerza, r. 1578.
Sejm elekcyi w Radomyślu, r. 1384.
4. Przypuszczenie do hołdu na Prusy Joahima elektora Brandeburskiego, r. 1563.
Ślub i koronacya króla Stefana z Anną Jagiellonką, r. 1576.
Jana Kazimierza wesele z Ludwiką Gonzagą, r. 1649.
5. Przywrócenie Podlasia do korony Polskiéj w Lublinie naówczas, gdy ostatecznie unia księstwa Litewskiego z koroną dokonaną została, r. 1569.
W Gdańsku kilka tysięcy domów gorzeje, r. 1494.
6. Hołd koronie i królowi Kazimierzowi Jagiełłowiczowi książąt Opawskiego, Raciborskiego i Cieszyńskiego w Krakowie, r. 1447.
Tatarowie zwyciężeni u Skowródek przez Sieniawskiego i Stanisława Lanckorońskiego, r. 1577.
7. Obwołanie powszechne Mieczysława pierwszego chrześcianina książęcia Polskiego, znoszące bałwochwalstwo w Polsce, r. 966.
Polacy do wiary nawróceni, bałwany swoje pogańskie palą, r. 967.

8. Śmierć Wincentego Kadłubka pierwszego pisarza dziejów Polskich w Jędrzejowie, gdzie się był zamknął zostawszy mnichem Cystersem po złożeniu biskupstwa Krakowskiego, r. 1223.

Statuta konfederacyi general. na sejmie w Korczynie ustanowione, r. 1438.

9. *Pacta* Bendzyńskie zawarte, przez które Maksymilian zrzekł się prawa do korony, a zatem z niewoli w któréj zostawał, wypuszczony został, r. 1579.

Gedymin książe Litewski do Prus wpada i ginie, r. 1327.

10. Śmierć Janusza ostatniego książęcia Mazowieckiego, zaczém księstwo Mazowieckie na koronę przypadło, r. 1529.

Albert ostatni mistrz Krzyżacki, staje się w Krakowie książęciem Pruskim, r. 1524.

11. Śmierć w Brodach Stanisława Koniecpolskiego, hetmana wielkiego koronnego, r. 1646.

Stefan Batory stoi pod Rygą, mając wnijść do miasta, r. 1582.

12. Śmierć Władysława Łokietka króla Polskiego. Trzykroć z tronu wyzuty, trzykroć nań wstąpił, r. 1333.

13. Zygmunt III prawa, które miał do Estonii, Rzeczypospolitéj ustąpił, r. 1600.

Traktaty podpisane w Warszawie na wojnę Turecką za Jana III, r. 1683.

14. Zakończenie sejmu koronacyi Władysława IV, na którym pozostali synowie Zygmunta wierność Rzeczypospolitéj zaprzysięgli, i w urzędach i prerogatywach swoich potwierdzonemi zostali, r. 1633.

Grudziński sejm zrywa, i staje się przyczyną związku na króla, r. 1585.

15. Przymierze w Lubowni zawarte między Władysławem Jagiełłem królem, a Zygmuntem cesarzem, r. 1412.

Smoleńsk zdradą przez Rossyan dobyty, r. 1514.

16. Jan król Czeski, prawa które mniemał mieć do ziemi Dobrzyńskiéj, Krzyżakom ustąpił, r. 1329.

17. Śmierć w Borzęcinie Jakóba Zadzika kanclerza wielkiego, a potém biskupa Krakowskiego, męża wielkiéj ludzkości i biegłości w traktowaniu spraw publicznych, r. 1642.

Henryk Brodaty książe na Szląsku umiera, r. 1238.

18. Bitwa z Tatary pod Szydłowem za Bolesława Pudyka, w któréj najcelniejsi z obywatelów w powszechnéj klęsce życie stracili, a kraj na łup dziczy zwycięzkiéj poszedł, r. 1240.

19. Umarł Fryderyk kardynał arcybiskup Gnieźnieński, biskup Krakowski, syn Kazimierza Jagiełłowicza i Elżbiety Austryaczki, r. 1503.

W Lunewillu śmierć Katarzyny z Opalińskich Leszczyńskiéj, małżonki Stanisława króla, r. 1744.

20. Smoleńsk uwolniony od oblężenia Rossyjskiego przez Jana Karola Chodkiewicza hetmana Litewskiego, r. 1615.

21. Urodzenie Jana Kazimierza, który potem panował, syna Zygmunta III z powtornéj żony Konstancyi Austryjaczki, r. 1609.

22. Szechin z pod Smoleńska z wojskiem Rossyjskiém przez Władysława IV, odparty, r. 1633.

Wrzeszczowski Polak ze Szwedami dobywa Częstochowy, r. 1656.

23. Smierć Marcina Kromera biskupa Warmińskiego, pisarza dziejów Polskich, r. 1589. Żył lat 77.

Maksymilian cesarz, jednéj części Polakom przysięga w Wiedniu *Pacta conventa*, r. 1576.

24. Zjazd w Presburgu Zygmnnta I Polskiego, i Władysława Węgierskiego i Czeskiego królów braci, na którym wspólne przymierze względem wzajemnéj obrony z sobą zawarli. Tamże małżeństwo córki Władysława z Ferdynandem synem cesarskim ustanowione, r. 1545.

Śmierć Cecylii Renaty cesarza Ferdynanda córki, żony Władysława IV w Wilnie, r, 1644.

Sejm konwokacyjny w Warszawie się poczyna, r. 1676.

25. Hołd Fryderyka książęcia Kurlandzkiego, r. 1683.

Bolesław książe Ruski, syn Trojdana księcia Mazowieckiego od swoich otruty, r. 1340.

26. Przymierze wspólnéj obrony między Janem Kazimierzem, a Leopoldem cesarzem zawarte w Wiedniu, r. 1657.

Władysław syn Kazimierza króla, na królestwo Czeskie obrany r. 1471.

27. Toruń z oblężenia Szwedzkiego oswobodzony męstwem Gierarda Dönhoffa, r. 1629.

28. Uniwersał pod Kołem na konkluzyą rokoszu Jędrzejowskiego, r. 1607.

Jerzy Rakocy książe Siedmiogrodzki, wjeżdża do Krakowa, piorunem przestraszony, r. 1657.

29. Zwycięztwo nad Szwedami otrzymane pod Warką przez Stefana Czarnieckiego, r. 1656.

Podpisany wyrok od Aleksandra papieża na Bolesława śmiałego, duchownych i świeckich więżącego, r. 1078.

30. Sejm elekcyi Jana III w Warszawie, r. 1675.

31. Przymierze między Janem III, a Leopoldem cesarzem, względem współeczeństwa wojny przeciwko Turkom, r. 1683.

W Krakowie sto kamienic gorzeje, r. 1475.

Kwiecień.

Dnia 1. Śmierć Zygmunta I, w Krakowie, r. 1548. Panował lat czterdzieści jeden, żył lat ośmdziesiąt jeden.

Śmierć Zbigniewa Oleśnickiego kardynała biskupa krakowskiego w Sandomierzu r. 1455. Żył lat 66, mąż wielkiéj powagi i dzielności, ojczyzny prawy miłośnik.

Urodził się Zygmunt Kazimierz, syn Władysława IV króla, i Cecylii Renaty Austryaczki, r. 1640.

2. Śmierć Andrzeja Leszczyńskiego arcybisk. Gnieźn. prymasa r. 1658.

W blizkości Gdańska dwa orły osobliwszym sposobem na powietrzu się potykają.

3. W Poznaniu śmierć Bolesława Chrobrego króla, r. 1025. Żył lat 58, panował dwadzieścia sześć.

Tatarowie Kraków palą, r. 1241.

4. Śmierć Jakóba Uchańskiego arcybisk. Gnieźn. prymasa, r. 1581.

Śmierć Erlichhausena mistrza Krzyżaków, osłabia ich siły przeciwko Polakom, r. 1467.

Śmierć Kazimierza sprawiedliwego w Krakowie, r. 1194. Panował lat 17.

Sejm elekcyi w bezkrólewiu po śmierci Zygmunta Augusta pod Warszawą we wsi Kamieniu, r. 1573.

Inwestytura Ernesta Birona na księstwo Kurlandzkie, r. 1739.

6. Założenie pierwsze Akademii Krakowskiéj przez Kazimierza wielkiego, r. 1361.

Śmierć w Krakowie Barbary Radziwiłłowny, powtórnéj małżonki Zygmunta Augusta króla, r. 1551.

7. Przysięga na wierność miasta Rygi Stefanowi królowi po jéj zdobyciu, r. 1578.

Elekcya Henryka Walezyusza poczyna się r. 1574.

8. Powiaty Lawemburski i Bytomski po śmierci hołdownika ostatniego książęcia Pomorskiego do korony Polskiéj przyłączone, r. 1637.

9. Ustanowienie Alberta księcia Brandeb., niegdyś mistrza krzyżackiego księciem w Prusiech dziedzicznym, z obowiązkami hołdownictwa, r. 1525.

Wielka klęska Polaków, od Tatarów pod Lignicą poniesiona, r. 1241.

10. Przymierze Stefana króla z Danią względem handlu i wspólnéj pomocy, r. 1585.

Przymierze Zygmunta III z Matyaszem cesarzem względem posiłków na wojnę Turecką, r. 1598.

11. Śmierć Piotra Kmity na Wiśniczu wojewody Krakowskiego, marszałka wielkiego koronnego, r. 1553, żył lat 76.

Za zabicie świętego Stanisława pokutujący w klasztorze Bolesław śmiały, umiera, r. 1090.

12. Potwierdzenie hołdu i przywilejów księstw Kurlandzkiego i Semigalii, r. 1615.

Malborg za 476,000 złp. kupiony przez Kazimierza IV od Krzyżaków, roku 1447.

13. Śmierć w Warszawie Ludwiki Gonzagi królowéj Polskiéj, małżonki Władysława IV a potem Jana Kazimierza braci, r. 1667. Żyła lat 56.

Zbuntowanym Gdańszczanom, zamek Grzebień odebrany, r. 1577.

14. Rada senatu w Malborgu przy Auguście II z przyczyny wszczętéj wojny Szwedzkiéj, r. 1703.

15. Przyjazd do Polski i wjazd uroczysty do Krakowa Bony Sforcyi księżniczki Medyolańskiéj, małżonki powtórnéj Zygmunta I, r. 1527.

Piorun w Poznaniu zrzuca z wieży statuy Przemysława i Ryxy r. 1371.

16. Nadanie przywilejów szlachcie księstwa Kurlandzkiego, r. 1676.

17. Zwycięztwo Stefana króla nad zbuntowanymi Gdańszczanami, r. 1577.

18. Wjazd uroczysty do Krakowa Stefana króla po elekcyi r. 1576.

Wolność miastom nadana, r. 1791.

19. Koronacya w Krakowie Bony Sforcyi małżonki Zygmunta I r. 1528.

20. Smierć Jana Albrychta króla w Toruniu, r. 1501.

Poświęcenie kościoła katedralnego w Krakowie, r. 1118.

21. W Budzie Władysław syn Kazimierza Jagiellończyka królem Węgierskim obrany, r. 1450.

Wesele Zygmunta Augusta w Krakowie, r. 1545.

22. Zjazd rokoszanów przeciw Zygmuntowi III w Stężycy, r. 1607.

Sandomierz znacznie pogorzał, r. 1557.

23. Smierć i męczeństwo ś. Wojciecha Porajczyka, arcybisk. Gnieźn. w Fiszhauzie Pruskiéj osadzie, nad Hafem odnogą morza Baltyckiego, 997.

Pierwsze wybranie na królestwo Polskie Władysława Łokietka w Poznaniu, r. 1296.

24. Przywiléj Grzegorza IX papieża na biskupstwo w Rydze, gdzie też naówczas zakon Norbertanów czyli Premonstratensów wprowadzony, roku 1221.

W Krakowie 1000 domów i wiele ludzi gorzeje, r. 1528.

25. Koronacya Kazimierza wielkiego w Krakowie przez Janisława arcybiskupa Gnieźnieńskiego, r. 1333.

Konfederacya stanów koronnych w Korczynie przeciw gwałcicielom praw i kacerzom, r. 1438.

26. Nadanie prawa lenności na Bytom i Lawenburg od Zygmunta I w Gdańsku Jerzemu i Barnimowi książętom Pomorskim, r. 1526.

Mniszkówna Polka, Dymitrowi księciu Moskiewskiemu zaślubiona, uroczyście do stolicy wprowadzona, r. 1606.

27. Sejm konwokacyi w Warszawie po śmierci Augusta II, r. 1733.

Fryderyk królewic Polski rodzi się, r. 1468.

28. Hołd Jakóba Kettlera książęcia Kurlandzkiego, r. 1677.

Szydłowiecki pod Wiśniowcem znacznie zwycięża Tatarów Perekopskich, r. 1512.

29. Zwycięztwo nad Tatarami otrzymane pod Wiśniowcem przez Mikołaja Kamienieckiego hetmana, r. 1512.

W Moskwie uroczyste wesele Dymitra z Mniszkówną Polką, r. 1606.

30. Urodził się w miasteczku Kowalu na Kujawach Kazimierz wielki król Polski, z ojca Władysława Łokietka, z matki Jadwigi, córki Bolesława księcia Kaliskiego, r. 1310.

Umarł w Warszawie Zygmunt III krol Polski i Szwedzki r. 1632. Żył lat sześćdziesiąt sześć, panował czterdzieści pięć.

Maj.

Dnia 1. Koronacya Anny ostatniéj z domu Jagiellonów, królowéj Polskiéj, małżonki Stefana Batorego, r. 1576.

W Guttstadzie umarł Andrzéj Chryzostom Załuski biskup Warmiński, kanclerz wielki koronny, r. 1711.

2. Zawojowanie państw ruskich i wzięcie Kijowa stolicy ich przez Bolesława śmiałego króla, r. 1068.

3. Na sejmie Piotrkowskim przysięga wierności stanów pruskich Kazimierzowi Jagiełłowiczowi królowi, r. 1454.

Zawarty traktat Oliwski, r. 1660.

Na sejmie w Warszawie odmiana rządu, r. 1791.

4. Statut Aleksandra króla na sejmie w Radomiu, r. 1505.

Kasper Miaskowski zrywa sejm z wielką szkodą Polski, r. 1666.

5. Umarł w Zamościu Szymon Szymonowicz (Simonides) sekretarz Jana Zamojskiego, sławny poeta, r. 1629, wieku lat 71.

Znaczne trzęsienie ziemi w Polsce, r. 1200.

6. Przymierze Jana III z Rossyą zawarte, r. 1686, na sejmie r. 1710 stwierdzone.

7. Elekcya na królestwo Henryka Walezyusza ks. Andegaw. r. 1574.

Lublin znacznie gorzeje, r. 1574.

8. Smierć i męczeństwo św. Stanisława Szczepanowskiego bisk. Krak. na Skałce pod Krakowem, r. 1078.

Zwycięztwo pod Połowcami nad Krzyżaki Władysława Łokietka, r. 1331.

Ustanowiony przez Stanisława Augusta króla order ś. Stanisława, r. 1765.

9. Na wyspie Czepiel pod Koninem potwierdzenie od Władysława Jagiełły króla praw i przywilejów, nadanych miastu Krakowu przez Kazimierza wielkiego, r. 1434.

10. Smierć Jana Długosza dziejów polskich pisarza, nominowanego na arcybiskupstwo Lwowskie, r. 1480.

Umarł Andrzéj Krzycki arcybiskup Gnieźnieński, sławny nauką, roku 1537, mający lat wieku pięćdziesiąt cztery.

Ludwika Gonzaga królowa Polska umiera, r. 1667.

11. Nadanie dziedzicznėm prawem Tykocina i Białegostoku z przyległościami Stefanowi Czarnieckiemu w nagrodę wielkich zasług, r. 1661.

Związek wojsk Polskich rozwiązany, r. 1697.

12. Smierć Romana księcia Sanguszki, hetmana polnego litewskiego, r. 1571, żył lat trzydzieści cztery.

August II rodzi się, r. 1670.

13. Między Władysławem Jagiełłem królem a mistrzem Krzyżackim ustanowienie handlowe względem spławu wiślanego towarów polsk., 1394.

Sposób odprawiania sejmów ustanowiony, r. 1791.

Posłowie Tureccy z Krakowa wyjeżdżają, r. 1493.

14. Na fundamencie przymierza Karłowickiego, Kamieniec Polsce oddany z przyległemi ziemiami zabranemi przedtém od Podola, r. 1699.

Pierwsze zwycięztwo niedaleko Zborowa nad Kozakami i Tatarami otrzymane przez Jana III, naówczas regimentarza, r. 1672.

Konfederacya Targowicka, r. 1792.

15. Sejm elekcyi w Warszawie po śmierci Jana III, r. 1697.

Dymidecki pułkownik w 1000 ludzi, z 20,000 Turków się ściera, 1688.

16. Umarł w Wiewiórce dobrach swoich pod Tarnowem, mąż przezacny w boju i radzie Jan Tarnowski kasztelan krakowski, pierwszy z dożywotnich, hetman wielki koronny, r. 1561, żył lat siedmdziesiąt trzy.

17. Dymitr Car w Moskwie zabity po weselu z Maryą Mniszchówną wojewodzianką Sandomirską, r. 1612.

18. Jan Sobieski marszałek i hetman wielki kor. obrany królem, 1674.

Ilkusz do szczętu gorzeje, r. 1554.

19. Umarł Jan Łaski arcybiskup Gnieźnieński, będąc kanclerzem wielkim koronnym. On pierwszy ustawy publiczne zebrał, i podał do druku, roku 1531, żył lat 75.

20. Umarł w Mereczu Władysław IV król Polski i Szwedzki, r. 1648, żył lat pięćdziesiąt trzy, panował 16.

21. Stefan Batory księciem Siedmiogrodzkim obrany, r. 1571.

22. Smoleńska oblężenie przez Zygmunta III, r. 1609.

Założenie kościoła św. Anny w Krakowie, r. 1689.

23. Bitwa pod Żółtemiwodami i klęska wojsk polskich, po któréj w Korsuniu reszta wraz z hetmanem Mikołajem Potockim po mężnéj obronie rozprószona, wodzowie w niewolę zabrani przez Chmielnickiego z pomocą Tatarów, r. 1648.

Pogrzeb w Krakowie Stefana Batorego, r. 1588.

24. Ustanowienie między Zygmuntem I królem, a kapitułą Warmińską względem elekcyi biskupa, r. 1512.

Wieża na ratuszu w Krakowie od piorunu gorzeje, r. 1680.

25. Władysław syn najstarszy Kazimierza Jagiełłowicza obrany królem Czeskim, r. 1471.

26. Przywrócenie księstwa Wołyńskiego do korony Polskiéj, r. 1569.

27. Księstwa Bracławskiego przyłączenie do korony Polskiéj, na sejmie w Lublinie przez Zygmunta Augusta, przy utwierdzeniu ostateczném unii z Litwą, r. 1569.

Polacy ze zdobyczą z Moskwy wychodzą r. 1568.

28. Rossyanie zwyciężeni wraz ze Szwedami posiłkującemi ich pod Torczycą przez Krysztofa Zborowskiego, r. 1609.

29. W Budzie przymierze wiecznego pokoju między Zygmuntem I Polskim, a Władysławem Węgierskim i Czeskim królem bracią, r. 1507.

Koronacya Anny Austryaczki Zygmunta III żony, r. 1592.

30. Koronacya w Krakowie Stefana Batorego, r. 1576.

31. Smierć w Gródku Władysława Jagiełły króla, r. 1434.

Czerwiec.

Dnia 1. Podlasie do korony Polskiéj przyłączone po zwyciężonych Jadźwingach, r. 1263.

Bruno mistrz Krzyżacki nad rzeką Kredyra Litwę zwycięża, r. 1297.

2. Smierć Mikołaja Kopernika kanonika Warmińskiego w Frauenburgu przy katedrze, gdzie pochowany z nagrobkiem, r. 1543. Żył lat 73.

Urodził się w Olesku Jan III, król Polski z ojca Jakóba Sobieskiego kasztelana Krakowskiego, z matki Daniłłowiczównéj, r. 1624.

3. Smierć wielkiego Jana Zamojskiego w Zamościu, r. 1605, żył lat 64.

4. Smierć Władysława Hermana, r. 1102, żył lat 59, panował 21.

Polacy Smoleńsk Rossyanom biorą, r. 1611.

5. Przywrócenie księstwa Kijowskiego do korony Polskiéj, r. 1569.

6. Przymierze pod Rogoźnem zawarte między Władysławem Jagiełłem, a mistrzem Krzyżackim Konradem de Jungingen, r. 1404.

Trzęsienie ziemi w Polsce, r. 1443.

7. Umarł Kazimierz Jagiełłowicz król Polski, r. 1492.

8. Smierć Aldony pierwszéj małżonki Kazimierza wielkiego, córki księcia Litewskiego Gedymina, r. 1339.

Smierć Stanisława Karnkowskiego arcybiskupa Gnieźnieńskiego prymasa, r. 1603, żył lat ośmdziesiąt trzy.

Zamek Krakowski gorzeje, r. 1505.

9. Urodził się Władysław IV syn Zygmunta III, z Anny Austryaczki, roku 1595.

10. Przywileje księstwa Mazowieckiego zwane *Excepta* potwierdzone na sejmie w Toruniu, r. 1576.

Jan Kazimierz podczas wojny szwedzkiéj do Częstochowy się dostaje, roku 1651.

11. Na sejmie w Piotrkowie pierwszeństwo arcybiskupów Gnieźnieńskich i przywiléj koronowania królów, utwierdzone, r. 1451.

Stefan Batory do Warszawy wjeżdża, r. 1576.

12. Smierć Jakóba Sobieskiego kasztelana Krakowskiego, ojca Jana III, r. 1646 w wieku lat 58.

Tryumf Jana Zamojskiego w Krakowie, r. 1583.

13. Zdobycie Smoleńska po dwuletniem oblężeniu przez Zygmunta III, roku 1611.

No sejmie konwokacyi w Warszawie ustanowienie komissyi skarbowéj, wojskowéj, i rozrządzenie sądów assesoryi i policyi r. 1764.

Pokój między Władysławem IV i Rossyanami uczyniony, r. 1634.

14. Ustawy Bodzanty bisk. Krakowskiego względem dziesięcin, z przyzwoleniem Kazimierza wielkiego wniesione, przez Władysława Jagiełłę potwierdzone zostały, r. 1433.

W blizkości Warszawy grad pada nadzwyczajnéj wielkości,r. 1762.

15. Smierć Jadwigi królowéj, córki Ludwika króla Polskiego i Węgierskiego, małżonki Władysława Jagiełły, r. 1399.

16. Smierć Stanisława Lubomirskiego wojewody Krakowskiego, r. 1646, żył lat sześćdziesiąt sześć.

Sejm *Pacificationis* sześcio-niedzielny w Warszawie, r. 1669.

17. Smierć Jana III króla w Wilanowie pod Warszawą, r. 1696, żył lat 72, panował dwadzieścia dwa.

Komissya nowa policyi ustanowiona, r. 1791.

18. Henryk Walezyusz po śmierci brata swego Karola IX króla Francuzkiego z Krakowa potajemnie ujechał, r. 1574.

Hrehory Ościk, znakomity szlachcic za zdradę ojczyzny ścięty w Wilnie, r. 1580.

19. Zwycięztwo znakomite pod Zawichostem nad Romanem książęciem Ruskim, r. 1205.

20. Smierć w Modenie Iwona Odrowąża bisk. Krakowsk., r. 1229.

Urodził się Zygmunt III król z Jana króla Szwedzkiego i Katarzyny córki Zygmunta I, r. 1566.

21. Odnowienie przymierza między Zygmuntem I, i Albertem książęciem Pruskim, r. 1529.

Krzyżaków klęska pod Włocławkiem.

22. Hołd Skirgiełła wiel. ks. Lit. Władysławowi Jagielle królowi, 1387.

Bolesław wstydliwy Jadźwingów do szczętu znosi, r. 1264.

23. Zwycięztwo nad Szwedami pod Kokenhauzem przez Krzysztofa księcia Radziwiłła hetmana wielkiego Litewskiego, r. 1601.

24. Hołd książąt, rad i obywatelów księstwa Pomorskiego, r. 1394.

Urządzenie wewnętrzne miast ustanowione, r. 1791.

Krzyżacy Nakielską okolicę pustoszą, r. 1330.

25. Wstąpienie na tron Kazimierza Jagiełłowicza, r. 1447.

Sejm *Pacificationis* w Warszawie, r. 1736.

Znaczne zwycięztwo nad Turkami i Tatarami otrzymane, r. 1576.

26. Potwierdzenie na sejmie traktatu Oliwskiego, r. 1660.

Przemysława II koronacya, r. 1295.

27. Zwycięztwo nad wojskiem rossyjskiém pod Połonką przez Pawła Sapiehę hetmana wielk. Litewsk., r. 1660.

28. Gdańsk zdobyty przez wojsko Rossyjskie, r. 1734.

29. Wstąpił na tron Węgierski Władysław syn najstarszy Kazimierza Jagiełłowicza króla Polskiego, r. 1470.

30. Sławne pod Beresteczkiem zwycięztwo Jana Kazimierza nad Chmielnickim i Tatarami, r. 1651.

Lipiec.

Dnia 1. W Lublinie Unia Litwy z koroną zawarta i stwierdzona, 1569.

Polacy od Wołochów pod Połonnem klęskę ponoszą, r. 1619.

2. Elekcya Michała Wiśniowieckiego na królestwo, r. 1669.

Litwa pustoszy ziemię Sandomirską, r. 1350.

3. Zwycięztwo pod Zborowem nad Kozakami i Tatarami Jana Kazimierza, r. 1649.

Karol król Szwedzki wysiada z okrętu na ląd, mając wojować w Polsce, roku 1655.

4. Konrad ks. Mazowiec. sprowadzonym Krzyżakom nadaje Prusy, 1228.

Stanisław Koniecpolski zwycięża Tatarów pod Sasowymgrodem, 1633.

5. Sejm w Korczynie, na którym pierwszy raz ustanowiony podatek z karczm i młynów, r. 1433.

Breve Urbana VIII papieża, stwierdzające przez Władysława IV postanowione towarzystwo kawalerów poczęcia Maryi Panny, r. 1634.

Wielka powódź w Polsce osobliwie na Wiśle, r. 1593.

6. Bitwa pod Guzowem Zygmunta III z rokoszanami, r. 1607.

7. Umarł w Wilnie Lew Sapieha kanclerz i hetman Litewski, r. 1633, żył lat siedmdziesiąt siedm.

Lubart książe Litewski Kalisz pustoszy i pali, r. 1335.

8. Zwycięztwo pod Kluszynem, albo Kałużynem nad wojskami Rossyjskiemi Stanisława Żółkiewskiego hetmana, r. 1610.

Kazimierz dla Ruskiéj wojny Krzyżakom niektórych ziem ustępuje, 1343.

9. Pierwsza nominacya królewska na opactwo Lubieńskie przez Kazimierza Jagiełłowicza, r. 1460.

Krzyżacy zamek Nakło palą, r. 1330.

10. Śmierć Konstancyi Austryaczki powtórnéj małżonki Zygmunta III, roku 1631.

Zwycięztwo nad Tatarami pod Jazłowcem Michała Rzewuskiego podsk. nadw. koron., r. 1685.

Kozacy od Polaków klęskę ponoszą nad rzeką Pleszawą, r. 1651.

11. Uwolniony z oblężenia Zbaraż po zwycięztwie u Zborowa, r. 1649.

Czarniecki Rakocego zwycięża pod Magierowem, r. 1657.

12. W Kole pierwsza elekcya na królestwo Stanisława Leszczyńskiego, roku 1704.

Jan ślepy król Czeski Kraków oblega, r. 1345.

13. Zwycięztwo Stanisława Paca nad wojskiem Rossyjskiém pod Jezierzyszczami, r. 1564.

Komissya w Królewcu pod prezydencyą Szymona Rudnickiego biskupa Warmińskiego ustanawiająca rządy w Prusiech, r. 1612.

Śmierć Piotra Tylickiego biskupa Krakowskiego, r. 1615.

Bitwa pod Mątwami między Janem Kazimierzem królem, a Jerzym Lubomirskim, r. 1660.

14. Zwycięztwo pod Orszą nad Rossyanami Konstantyna księcia Ostrogskiego, r. 1508.

15. Zwycięztwo sławne pod Grunwaldem nad Krzyżakami otrzymane przez Władysława Jagiełłę, za przywodzeniem Zyndrama Maszkowskiego miecznika Krakowskiego, r. 1410.

16. Konfederacya Warszawska po śmierci Zygmunta III, r. 1632.

17. Koronacya na królestwo Węgierskie Władysława Jagiełłowicza, 1490.

Rossyanie Smoleńsk oblegają, r. 1633.

18. Zjazd w Wiedniu Zygmunta I Polskiego, Władysława Węgierskiego i Czeskiego królów braci, z Maksymilianem cesarzem, r. 1515.

Umarł w Knyszynie Zygmunt August król, ostatni płci męzkiéj potomek z domu Jagiełłów, r. 1572, żył lat 52.

19. Hołd Alberta wtórego księcia w Prusiech, r. 1569.

Potyczka Polaków i Sasów ze Szwedami pod Klisowem, czyli Pińczowem, r. 1702.

20. Przywileje nadane Gdańskowi od Zygmunta Augusta, r. 1570.

Traktaty między Polską, Węgrami i Czechami, r. 1515.

21. Wojska Rossyjskie zwyciężone u Czaśnik przez Romana księcia Sanguszkę, r. 1567.

Iwo wielkiéj pobożności biskup Krakowski umiera, r. 1229.

22. Przymierze Kazimierza wielkiego z Krzyżakami w Inowrocławiu, roku 1342.

23. Sprawa Toruńska z przyczyny tamże wszczętych rozruchów, 1724.

Jan Kamieniecki pod Woromową znacznie zwycięża Tatarów, r. 1508.

Tegóż dnia nad Dzieszną rzeką Polacy klęskę ponoszą, i Stefan Potocki w niewolę od Turków wzięty, r. 1612.

24. Śmierć w Sączu błogosł. Kunegundy małżonki Władysława Pudyka, r. 1292.

25. Koronacya Władysława Jagiełłowicza na królestwo Polskie, 1434.

Zygmunt III po zdobyciu Smoleńska do Wilna wjeżdża, r. 1611.

26. Na sejmie Piotrkowskim stwierdzenie praw koronnych przez Zygmunta Augusta króla, r. 1550.

27. Elekcya Augusta II. elektora Saskiego na królestwo Polskie, 1697.

Uroczyste przyjęcie w Krakowie posła papieża Sixtusa IV, r. 1473.

28. Sejm konwokacyi po śmierci Jana III, r. 1696.

Maksymilian arcyksiążę Austryi z niewoli polskiéj wypuszczony, 1589.

29. Ugoda między Janem Kazimierzem królem, a Jerzym Lubomirskim i rokoszanami w obozie królewskim pod Łęgonicami, r. 1666.

Jan III idąc pod Wiedeń znajduje się w Krakowie, r. 1683.

30. Smoleńsk zdobyty przez Witołda wiel. ks. Litewskiego, r. 1434.

Umarła Elżbieta Austryaczka małżonka Kazimierza Jagiełłowicza, matka 4ch królów Władysława Węgierskiego i Czeskiego, Jana Alberta, Aleksandra i Zygmunta I Polskich, r. 1505.

31. Po śmierci Władysława IV konfederacya jeneralna w Warszawie, roku 1648.

Janusz Radziwił hetman zwyciężył Tatarów i Kozaków pod wodzem Krzeczowskim, r. 1646.

Sierpień.

Dnia 1. Urodził się Zygmunt August z Zygmunta I i Bony Sforcyi, roku 1520.

2. Bitwa i klęska pod Sokalem z Tatarami, r. 1519.

Konrad książe Mazowiecki od Leszka czarnego zwyciężony pod Bogucicami, r. 1285.

3. Śmierć Jana Grota świątobliwością znakomitego bisk. Krakowskiego w Wawrzeńczycach, r. 1347.

Wacław król czeski chcąc się dobijać o koronę Polską w Ołomuńcu zabity, r. 1306.

4. Hołd Gotharda Kettlera pierwszego księcia Kurlandzkiego, r. 1589.

Krzyżacy Gdańska dobywszy krwi w nim wiele wylewają, r. 1310.

5. Umarł w Kapranice pod Rzymem Stanisław Hozyusz kardynał bisk. sławny nauką, prezydent niegdyś Zboru powszechnego w Trydencie, 1579.

Aleksander król rodzi się, r. 1461.

6. Zwycięztwo nad Turkami otrzymane przez Michała Glińskiego marszałka Litewskiego, r. 1606.

Jan Albrycht czyni z Krakowa wycieczkę na nieprzyjaciół, r. 1498.

7. Poselstwo i wjazd do Rzymu Michała księcia Radziwiłła podkomorzego Litewskiego, r. 1680.

Witołd książe Litewski pod Ostrowem jedna się z Jagiełłą królem, 1392.

8. Wojska koronne wyprawione przeciw Osmanowi stanęły pod Chocimem, r. 1621.

Felix Potocki hetman Tatarów pod Podhajcami zwyciężył, r. 1658.

9. Śmierć Zygmunta Kazimierza syna jedynego Władysława IV i Cecylii Renaty, r. 1647, żył lat 8.

Umarł w Warszawie Jerzy Osoliński kanclerz wielki koronny, r. 1650. mający lat 55.

10. Zwycięztwo pod Nakłem nad Pomorzanami i Prusami Bolesława Krzywoustego, r. 1113.

Polacy klęskę ponoszą od Szwedów pod Tyńcem, r. 1656.

11. Potwierdzenie unii Litwy z koroną na sejmie Lubelskim, r. 1569.

Przywiléj szlachectwa nadany nauczycielowi w akademii Krakowskiéj od Zygmunta króla.

12. Kontrakt ślubny Jerzego elektora z Barbarą córką Kazimierza Jagełłowicza króla, r. 1496.

Turcy Czechryn miasto pustoszą, r. 1678.

13. Jeremi książe Wiśniowiecki wojewoda Ruski wojska Zaporowskie zwyciężył pod Zwiahlem, r. 1648.

Stefan Batory Połock oblega, r. 1579.

14. Bitwa Witołda wiel. ks. Litewsk. z Tatarami, r. 1398.

Rachelinus Włoch zostaje biskupem Krakowskim, r. 1032.

15. Wjazd Wacława Czeskiego króla do Krakowa, r. 1292.

Stefan Batory wojewoda Multański, pod Kołomyą przysięga na wierność Kazimierzowi, r. 1485.

16. Przy Rzece zwycięztwo Władysława Hermana nad Pomorzanami, roku 1091.

Jarosław miasto przez ogień ponosi szkody na 1,000,000 zł., r. 1625.

17. Przymierze pod Zborowem z Tatarami i hołd Chmielnickiego, 1649.

18. Zjazd w Jędrzejowie rokoszanów przeciw Zygmuntowi III, r. 1606.

Krzyżacy w Dobrzyniu okrutnie się z obywatelami obchodzą, r. 1409.

19. Smierć Aleksandra króla, r. 1506, żył lat 46, panował cztery.

Elekcya Michała króla, r. 1669.

20. Zaślubienie Maryi Józefy Austryaczki Augustowi III królowi, r. 1719.

Kamieniec Turcy biorą, r. 1672.

21. Zbaraż od oblężenia męztwem Jeremiego Wiśniowieckiego i Firleja uwolniony, r. 1649.

Koronacya Władysława Polskiego i Węgierskiego króla, r. 1435.

22. Zwycięztwo nad wojskami Wołoskiemi i Multańskiemi pod Obertynem przez Jana Tarnowskiego hetmana, r. 1531.

Umarł w Lublinie Jan Kochanowski pierwszy z rymotworców polskich, wieku lat 54, r. 1584.

Śmierć wielkiego wojownika Jeremiego książęcia Wiśniowieckiego wojewody Ruskiego w Pawołoczy, r. 1651, żył lat 39.

23. Śmierć Macieja Drzewieckiego prymasa, r. 1535.

Polacy od Tatarów klęskę ponoszą pod Wiśniowcem, r. 1494.

24. Szwedzi zwyciężeni przez Stefana Czarnieckiego pod Strzemesznem r. 1656.

25. Zygmunt I po zeszłych książętach Mazowsze odzierżał, i wjazd do Warszawy odprawił, r. 1526.

Gniezno i kościół w niém najdawniejszy w Polsce pogorzał, r. 1660.

26. Ryga z oblężenia Karola Sudermańczyka uwolniona przez Jana Karola Chodkiewicza, r. 1601.

Powietrze szerzy się osobliwie w Krakowie, r. 1652.

27. Wstąpienie na tron Jana Alberta, r. 1492.

W Warszawie sejm elekcyi Stanisława Augusta, r. 1764.

28. Rosya zwyciężona nad Berezyną przez Boratyńskiego, r. 1514.

29. Poselstwo i wjazd do Paryża wyznaczonych posłów Adama Konarskiego biskupa Poznańskiego, i Jana Zamojskiego naówczas starosty Bełzkiego, z wezwaniem Henryka Walezyusza na tron Polski, r. 1572.

Umarł w Gdańsku Andrzéj Olszowski prymas, mąż czynny i uczony r. 1677.

30. Przymierze w Narwie zawarte między Augustem II a Piotrem I na sejmie utwierdzone, r. 1704.

31. Śmierć Leszka Czarnego w Krakowie, r. 1289.

Połock zdobyty prze Stefana Batorego króla, r. 1579.

Wrzesień.

Dnia 1. Trębowla obroniona, po zwyciężonych Turkach i Tatarach przez Jana III, r. 1674.

80,000 Turków i Tatarów wpada na Podolu do Mikulinic, Podhajec, Tarnopola itd., r. 1670.

2. Pierwsze zwycięztwo po Chocimem nad Osmanem sułtanem Tureckim Jana Karola Chodkiewicza, r. 1621.

3. Jan Karol Chodkiewicz pod samą stolicą Rosyanów zwyciężył, r. 1612.
4. Zjazd w Wiślicy przy królu Zygmuncie III, przeciw rokoszanom, r. 1606.
Wjazd Jana Kazimierza do Krakowa po wypędzonych Szwedach, r. 1656.
5. Ślub Maryi Leszczyńskiéj z Ludwikiem XV królem Francuzkim, r. 1725.
6. Pod Krasną zwycięztwo nad Wołoszanami otrzymane, za przywództwem Odrowąża, Buczackiego i Koniecpolskiego, r. 1450.
Wielko-Łuki w Rosyi zdobyte przez Stefana króla, r. 1580.
7. Stanisław August Poniatowski obrany królem, r. 1764.
Tatarzy okolice Kamieńca pustoszą, r. 1586.
8. Śmierć Macieja Miechowity kanonika Krakowskiego, pisarza dziejów Polskich, r. 1533., żył lat 60.
Konstanty Ostrogski nad rzeką Kropiwną 42,000 Rosyan trupem ściele, i wodzów w niewolę zabiera, r. 1514.
9. Śmierć ostatniéj z domu Jagiełłów Anny królowéj Polskiéj, córki Zygmunta I, małżonki Stefana Batorego, r. 1596.
Polaków 4,000 pod Podhajcami, zwyciężają Tatarów 50.000, r. 1678.
10. Potwierdzenie praw i przywilejów prowincyi Pruskiéj, r. 1538.
Mielecki zamek rosyjski Sokół pali, r. 1578.
11. Drugie zwycięztwo nad Osmanem Jana Karola Chodkiewicza, r. 1621.
Jerzy Jazłowiecki wojewoda Ruski, wielki wojownik umiera, r. 1595.
12. Zwycięztwo pod Wiedniem Jana III, króla, r. 1683.
Powtórna elekcya Stanisława Leszczyńskiego na królestwo Polskie, r. 1733.
13. Śmierć Ludwika Polskiego i Węgierskiego króla w Budzyniu r. 1382.
14. Hołd Multan i Wołochów Kazimierzowi Jagiełłowiczowi, r. 1485.
15. Koronacya Augusta II, elektora Saskiego r. 1697.
16. Pakta Hadziackie z Wyhowskim i kozacyzną zawarte, r. 1658.
Na sejmie Warszawskim abdykacya Jana Kazimierza, r. 1668.
Żółkiewski pod Cecorą potyka się z Turkami i zwycięża, r. 1620.
17. W Kaszowie przywileje i nadania Ludwika Polskiego i Węgierskiego króla, r. 1374.
Zwycięztwo nad Rosyanami Stanisława Potockiego hetmana pod Cudnowem, r. 1660.
18. Bitwa z Krzyżaki pod Chojnicami, r. 1354.
Powtórne zwycięztwo Żółkiewskiego, r. 1620.
19. Pakta Welawskie z Fryderykiem Wilhelmem książęciem Pruskim, elektorem Brandeburskim zawarte, r. 1657.
Klęska Żółkiewskiego i Polaków, r. 1620.
20. Śmierć Prandoty Białaczowskiego biskupa Krakowskiego, r. 1266.

Koronacya Jana Alberta króla, r. 1492.

21. Śmierć Zofii księżniczki Ruskiéj, matki Władysława Jagiełłowicza i Kazimierza królów, r. 1421.

22. Konfederacya jeneralna Sandomirska, r. 1703.

Turcy Kamieńca ustępują przez traktaty, r. 1699.

23. Hołd Jerzego Wilhelma książęcia Pruskiego, r. 1621.

Bitwa pod Piławcami z kozackiém wojskiem niepomyślna, r. 1668.

24. Umarł mąż nieśmiertelnéj pamięci godny, obrońca ojczyzny i chrześcijaństwa w Chocimiu, Jan Karol Chodkiewicz hetman wielki Litewski, wojewoda Wileński, r. 1621.

Stefan Chmielecki 40,000 Tatarów zwycięża, r. 1626.

25. Na zamku carskim w Moskwie umarł waleczny wódz Jan Sapieha starosta Uświatski, r. 1611.

Zygmunt elektor Brandeburski, Brześć Litewski oblega, r. 1383.

26. Zwycięztwo nad Nuradynem i Tatarami Jana III. r. 1674.

Zygmunt III zwycięża Szwedów pod Trzcianną, r. 1629.

27. Zwycięztwo u Płowców nad Krzyżakami Władysława Łokietka króla r. 1332.

Sławne pod Kirchholmem zwycięztwo nad Szwedami otrzymane przez Jana Karola Chodkiewicza, r. 1605.

Umarł w Krakowie Piotr Skarga z Jezuitów zakonu, kaznodzieja królewski, r. 1612, żył lat 76.

28. Nadanie herbu Jelitczykom, w osobie Saryusza rannego pod Płowcami, r. 1334.

Turcy po śmierci Chodkiewicza pzez następcę jego Stanisława Lubomirskiego ostatecznie odparci i zwyciężeni, 1621.

Korrektura trybunałów ustanowiona, r. 1726.

29. Koronacya Michała Wiśniowieckiego króla, r. 1669.

30. Przymierze Jana Kazimierza z Danią przeciw Szwedom w Kopenhadze zawarte, r. 1658.

Zwycięztwo Jerzego Lubomirskiego nad wojskiem rosyjskiem pod Słobodyszczą, r. 1660.

Październik.

Dnia 1. Zwyciężył Czechy u Mostów Krzywickich Bolesław Krzywousty, r. 1110.

2. Śmierć Barbary hrabianki Cylijskiéj, pierwszéj małżonki Zygmunta I, r. 1515.

3. Zwycięztwo Jana Karola Chodkiewicza nad Mansfeldem wodzem Szwedzkim, r. 1609.

Smoleńsk od Rosyi zdobyty, r. 1654.

4. Mikołaj Kamieniecki Turków i Wołochów zwycięża, r. 1509.

5. Przez Kazimierza Wielkiego ustanowiony sąd i prawo Teutońskie w mieście Krakowie, r. 1356.

6. Elekcya Augusta III roku 1733. Śmierć zaś 4 października r. 1763.

Śmierć Samuela Maciejowskiego biskupa Krakowskiego i kanclerza, r. 1550, w wieku życia lat 52.

7. Klęska Cecorską zwana, gdzie Stanisław Żołkiewski hetman wielki i kanclerz, w wieku lat 70 od Turków ginie, a Koniecpolski hetman w niewolę idzie, r. 1620.

Klęska Polaków pod Parkanami w Węgrzech r. 1683.

8. Przyjazd do Oliwy ze Szwecyi, nowo obranego Zygmunta III i przysięga, r. 1587.

9. Przymierze pod Chocimem zawarte z Osmanem, r. 1621.

Gosiewski hetman pod Prostkami Szwedów zwyciężył, r. 1656.

10. Zwycięztwo Strygońskie Jana III nad Turkami, r. 1683.

Zwycięztwo nad Krzyżakami pod Koronowem, r. 1310.

Przymierze w Gratzu zawarte między Kazimierzem Jagiełłowiczem, a Fryderykiem cesarzem, r. 1470.

Pokój wieczny z Krzyżakami kończący wojnę 150letnią za pośrednictwem legata papieskiego, r. 1366.

Klęska pamiętna pod Maciejowicami, r. 1794.

11. Zjazd pod Gołębiem i konfederacya przy Michale królu, r. 1672.

Pogrzeb Aleksandra króla w Wilnie, r. 1506.

12. Drohobuż zdobyty na Rosyi przez Władysława IV naówczas królewica, r. 1617.

Stefan Batory pod Subinem nad 150,000 Turkami zwycięztwo otrzymuje, r. 1580.

13. Jadźwingowie zwyciężeni przez Leszka Czarnego między Narwą a Niemnem, r. 1282.

14. Przymierze z Rosyą Jana Kazimierza, r. 1660.

15. Powrót zwycięzki do ojczyzny po zwyciężonym u Chocima Osmanie i przmierzu zawartém, r. 1621.

Jabłonowski z Polakami ledwie uchodzi rąk Tureckich, r. 1686.

16. Jan Sobieski, naówczas hetman, Tatarów pod Kałuszem zwyciężył, r. 1672.

Silnicki pod Najarowem Kozaków i Tatarów poraża, r. 1667.

17. Koronacya królowéj Jadwigi po jéj wybraniu na tron przez Bodzantę arcybiskupa Gnieźnieńskiego, r. 1384.

Michał król obiecuje Tatarom 22,000 czerwonych złotych, aby granic Polskich bronili, r. 1672.

18. Urodziła się Anna królowa Polska, małżonka Stefana Batorego, r. 1523.

Litwa Dołhorukiego z Rosyanami poraża.

19. W Toruniu przyłączenie Pruss do korony Polskiéj, r. 1454.

Potyczka Zamojskiego z Tatarami pod Cecorą, r. 1595.

20. Ostatnia na księstwo Litewskie elekcya Zygmunta I, r. 1506.

Urodził się we Lwowie Stanisław Leszczyński król, z Rafała Leszczyńskiego podkanclerzego koronnego i Jabłonowskiéj, r. 1676.

Ludwik król kupuje księstwo Gniewkowskie, r. 1376.

21. Zwycięztwo pod Gawą Andrzeja Sapiehy nad Rosyanami, r. 1578.

22. Pakta z Turkami i Tatarami między Zwańcem a Chocimem, r. 1672.

Zamojski Tatarów z Multan wypędza, r. 1603.

23. Umarł Bolesław Kędzierzawy monarcha Polski, r. 1172. Żył lat 46 panował 25.

24. Dynamund zdobyty na Szwedach przez Jana Karola Chodkiewicza, r. 1609.

Stefan wojewoda Wołoski zwycięża Polaków, r. 1497.

25. Smoleńsk od oblężenia rosyjskiego pod wodzem Szeremetem uwolniony przez Władysława IV, r. 1633.

Obóz Polski staje w Bukowinie, r. 1497.

26. Batalia pod Kaliszem między Augustem II a Szwedami, r. 1706.

Klęska Polaków w Bukowinie, r. 1497.

27. Księstwo Płockie, ziemię Zakroczymską i Wizką Kazimierz Jagiełłowicz odzierżał, r. 1468.

Polacy Granu w Węgrzech za Jana III dobywają, r. 1683.

28. Statut Władysława Jagiełły na sejmie w Warce ogłoszony, r. 1423.

29. Urodził się syn pierwszy Władysławowi Jagielle, Władysław Warneńczyk, król potem Polski i Węgierski, r. 1424.

Umarł mąż znakomity Piotr Tomicki biskup Krakowski, kanclerz, r. 1536. wieku 71 lat mając.

August II pod Kaliszem poraża Szwedów, r. 1706.

30. Władysław Jagiełło potwierdził prawa i przywileje dawne Wołyńskie, r. 1432.

Zygmunt III oblega Smoleńsk, r. 1609.

31. Nadanie przez Władysława Jagiełłowicza Ormianom w Polsce i Litwie osiadłym i osiadającym przywileju prawa Teutońskiego, r. 1432.

Listopad.

Dnia 1. Umarł Filip Kallimach, mąż uczony, nauczyciel synów Kazimierza Jagiełłowicza, r. 1497.

Krzyżacy od Polaków zwyciężeni, r. 1320, i znowu powtórnie za Władysława Jagiełły, r. 1410.

2. Hołd Wracisława książęcia Pomorskiego, r. 1390.

Kiejstut, Jagiełło i Witołd pustoszą kraj między Wisłą i Sanem rzekami, r. 1376.

3. Umarł w Krakowie Kazimierz Wielki, r. 1370, żył lat 60, panował 37.

Elekcya Władysława IV, r. 1632.

4. Sejm elekcyi po ujechaniu Henryka Walezyusza, r. 1576.

R. 1717 potwierdzenie traktatów, r. 1716 zawartych.

Chmielnicki w 80,000 otacza twierdzę Zamość, r. 1648.

Rzeź pamiętna na Pradze, r. 1794.

5. Konfederacya Warszawska po abdykacyi Jana Kazimierza, r. 1668.

6. Potwierdzenie paktów Welawskich. Zastaw Bytowa i Lawemburga, r. 1657.

Niezgody między stanem duchownym i świeckim za Kazimierza uspokojone, r. 1450.

7. Koronacya Ludwika króla Węgierskiego i Polskiego, r. 1371.

Zamojski starosta Kałuski Chmielnickiego pod Zamościem poraża r. 1648.

8. Zygmunt cesarz zastawił Spiż Władysławowi Jagielle w sumie 37,000 kóp groszy pragskich szerokich, r. 1412.

Przymierze między Janem Albertem królem, a Bajazetem cesarzem Tureckim, r. 1500.

Korrektura praw i sposób sądownictwa poprawiony, r. 1726.

Konfederaci partyę Sapieżyńską zwyciężają pod Olkiennikami, r. 1700.

9. Jan III hetman naówczas wielki koronny Turków zwyciężył, r. 1674.

10. Klęska pod Warną i śmierć Władysława Polskiego i Węgierskiego króla, r. 1444.

Umarł Michał Wiśniowiecki król we Lwowie, r. 1674.

11. Leszek Biały monarcha Polski zabity w Gąsowie, r. 1227.

Sejm w Korczynie i pierwsze na nim powiatowe sejmiki, r. 1403.

12. R. 1304 Leszek książe Kujawski zastawił Krzyżakom ziemię Michałowską, którą późniéj w r. 1317 od tegóż dziedzicznem prawem nabyli.

13. Koronacya Barbary Radziwiłłownéj małżonki powtórnéj Zygmunta Augusta, r. 1550.

14. W Kolonii Karol V cesarz przyjął pośrednictwo względem ugody między Zygmuntem I a Krzyżakami, r. 1521.

15. Hołd Semowita i Kazimierza książąt Mazowieckich braci, r. 1425.

Piekarski czekanem rani Zygmunta III, r. 1620.

16. Hołd Jana Zygmunta na księztwo Pruskie, r. 1611.

17. Elekcya na królestwo Jana Kazimierza, r. 1648.

Śmierć Bony królowéj Polskiéj, matki Zygmunta Augusta w Barze, r. 1508.

Marya Józefa małżonka Augusta III wielkiéj pobożności pani, umiera, r. 1757.

18. Przymierze zawarte między Polską a Czechami, r. 1638.

Szwedzi Częstochowę oblegają, r. 1655.

19. Stanisław Leszczyński król, objął rządy księstwa Lotaryńskiego, r. 1738.

Pogrzeb Kazimierza W., r. 1370.

20. Statut w Nieszawie Kazimierza Jagiełłowicza, r. 1454, potwierdzony w r. 1496.

21. W Toruniu *Colloquium Charitativum* z Dyssydentami pod prezydencyą Tyszkiewicza biskupa Żmudzkiego i Jerzego Ossolińskiego kanclerza, r. 1645.

Rezmowa między Szwedami i oblężonemi w Częstochowie, r. 1655.

22. Śmierć Bernarda Wapowskiego kantora Krakowskiego, pisarza dziejów Polskich, r. 1535.

23. Ślub Dymitra cara moskiewskiego z Maryą Mniszchówną wojewodzianką Sandomierską, r. 1609.

24. Bitwa pod Olkiennikami, i śmierć po niéj Franciszka Sapiehy koniuszego Litewskiego, r. 1700.

25. Maksymilian arcyksiążę pod Krakowem od Jana Zamojskiego zwyciężony, cofnąć się musiał ku Szląszkowi, r. 1587.

Koronacya Stanisława Augusta, r. 1764.

Elekcya Władysława Jagiełły, r. 1386.

26. Rada w Toruniu z okoliczności wojny Szwedzkiéj, r. 1702.

27. Poselstwo i wjazd Jerzego Ossolińskiego podskarbiego naówczas nadwornego koronnego, do Rzymu, r. 1633.

Litwa porażona od Rosyi pod Wierzchowicami, r. 1655.

28. Przyłączenie Inflant do korony Polskiéj, r. 1561.

Pogrzeb w Poznaniu Kazimierza I, r. 1059.

29. Zawarte przymierze z Prusami w Toruniu, r. 1466.

Jan Albert w Toruniu potwierdził przywileje ziem Pruskich, r. 1494.

Aleksander król na koronacyą do Krakowa wjeżdża, r. 1501.

30. Ruś zwyciężona pod Morachwą przez Władysława Jagiełłę r. 1432.

Grudzień.

Dnia 1. Konfederacya jeneralna stanów koronnych w Radomsku po śmierci Ludwika króla, r. 1384.

Kazanowski wpada z wojskiem w głąb Rosyi, r. 1633.

2. Złączenie pierwsze Litwy z koroną na sejmie w Horodle, r. 1413.

3. Ustanowienie biskupstwa Inflantskiego, r. 1582.

4. Prawa nadane Inflantom na sejmie Warszawskim, r. 1582.

Potyczka Polaków z Tatarami pod Zwańcem. r. 1653.

5. Akt komisyi Kurlandzkiej, r. 1727.

Zjazd elekcyjny pod Wiślicą, po śmierci Ludwika, r. 1384.

6. Hołd miasta Krawa Władysławowi Jagielle, 1387.

7. Za wolą stanów najwyższa władza nad wojskiem koronném i Litewskiém dana Janowi Karolowi Chodkiewiczowi, r. 1615.

Tatarowie pod Międzyborzem od Polaków porażeni, 1516.

8. Wybranie na tron Zygmunta I w Piotrkowie, r. 1507.

9. Śmierć Mikołaja Potockiego hetmana wielkiego koronnego, r. 1651.

Kazimierz pod Zwańcem gromi Tatarów, r. 1653.

10. Fryderyk Wilhelm książe Pruski zastawném prawem Drahim i Bytów wziął w swoje dzierżenie, r. 1657.

11. Koronowany Aleksander król przez brata swojego Fryderyka kardynała arcybiskupa Gnieźnieńskiego, r. 1501.

Polacy zamek Wielisz Rosyi biorą, r. 1567.

12. Maksymilian cesarz królem Polskim ogłoszony, r. 1587.

13. Śmierć króla Stefana Batorego w Grodnie, r. 1586.

14. Śmierć gwałtowna Ludgardy małżonki Przemysława króla, r. 1283.

Kazimierz król Bałyczkę kapłana topić każe, r. 1349.

15. Stefan Batory książe Siedmiogrodzki królem Polskim obrany, r. 1576.

Urodził się w Krakowie Jerzy Ossoliński kanclerz wielki koronny, r. 1595.

16. Stefan Czarniecki w Holzacyi przebywszy wpław odnogę morską, Szwedów na wyspie Alsen zwyciężył, 1685.

Jan Kazimierz panowania 21 r. a życia 63 bezpotomny i domu Jagiellońskiego z żeńskiéj płci w Polsce ostatni potomek, umarł w Niwernie, r. 1672.

Żupy solne w Wieliczce goreją, r. 1642.

17. Smierć Eleonory Austryaczki małżonki Michała króla, r. 1697.

18. Zygmunt August za życia ojca Zygmunta I obrany królem, r. 1539.

Umarł Marcin Bielski, o czem wzmiankę uczynił Joachim syn jego, który ojcowską kronikę dokończył, r. 1575.

Powietrze się w Polsce szerzy, r. 1360.

19. Toruń na Szwedach zdobyty przez Jana Kazimierza, r. 1658.

20. Przymierze między Władysławem Łokietkiem, a Bolesławem książęciem Szląskim, r. 1332.

Litwa domową między sobą niezgodę uspakaja, r. 1698.

21. Zwycięztwo pod Goldyngą w Holzacyi Stefana Czarnieckiego nad Szwedami, r. 1658.

Jadwiga małżonka Bolesława książęcia Lignickiego umiera, r. 1259.

22. Sejm w Warszawie z przyczyny kłótni Litwy, i wszczętéj wojny Szwedzkiéj, r. 1701.

Henryk książe Opolski umiera, r. 1394.

23. Kraków przez własnych obywatelów obroniony i uwolniony z oblężenia Tatarów, r. 1286.

Poselstwo od kościołów w Polsce *Ritus Graeci* z oświadczeniem zjednoczenia się z kościołem Rzymskim u Klemensa VIII: sprawowali je Hipacy Pociéj Włod. i Cyryl Terlecki Łucki biskupi. Uczynili przytem wyznanie wiary katolickiéj, oraz je swojém i towarzyszów swoich imieniem podpisali, r. 1595.

Łukomski Litwin sejm zrywa, r. 1666.

24. Smierć w Padwie Jana Alberta kardynała biskupa Krakowskiego syna Zygmunta III, r. 1634.

25. Smierć Reinholda Heidensteina pisarza dziejów Polskich, r. 1620, żył lat 64.

Tatarowie pod Włodzimierzem liczą zabranego niewolnika, i mają samych panien 21,000, r. 1287.

25. Nadanie Inflantom przywilejów i tytułu księstwa, r. 1566.

Müller Szwed wszelkich szuka sposobów dobycia Częstochowy, r. 1655.

27. Koronacya Zygmunta III króla Szwedzkiego, r. 1587.

Utwierdzenie Indygenatu w ziemiach Pruskich, r. 1647.

Ziemowit książe Mazowiecki, przysięga w Kaliszu na wierność Kazimierzowi królowi, r. 1355.

28. Śmierć Krzysztofa Szydłowieckiego kasztelana Krakowskiogo i kanclerza, r. 1532.

29. Konfederacya Tyszowiecka przy Janie Kazimierzu, r. 1655.

30. Potwierdzenie traktatów handlowych księstwa Kurlandzkiego, r. 1643.

31. Pokój w Brześciu zawarty z Krzyżakami, r. 1435.

Dwie strony przeszłości przedstawione tu sposobem kalendarzowym: Przeszłość domowa maluje się w zwyczajach obrzędowych, obchodzie świąt kościelnych i spojeniu z temi ostatniemi miejscowych podań; przeszłość polityczna zawarta została w kalendarzu historycznym, gdzie znakomitsze wypadki rozłożone zostały na wszystkie dni roku i do każdego z nich przywiązane wspomnienie historyczne. Dla uzupełnienia téj części kalendarza, przedstawiają się tu poniżéj rocznice stuletnie, z których poznać ważniejsze sprawy z każdego *pięćdziesiąt trzeciego* roku ośmiu wieków ubiegłych.

Powiada Długosz, iż w d. 5 marca 965 r. Mieczysław przyjął wiarę chrześciańską. Czy ją z nim dopiero przyjął naród cały, czy nawet Mieczysław w roku tym nie z pogańskiéj religii na chrześciańską, ale będąc już chrześcianinem (jak twierdzą niektórzy) ze słowiańskiego obrządku na łaciński przeszedł — o tém trudno wyrokować. Są ślady, że Ziemowit był już chrześcianinem; w poźniejszych czasach światło wiary dochodziło od zachodu, rozszerzyli je Morawczycy, którzy chroniąc się przed Ugrami osiadali w okolicach Krakowa, a nawet w mieście tém mieli podobno swój kościół. Być więc może, że apostolstwo Cyryla i Metoda nie było dla Polski do czasów Mieszkowych stracone, ale choćby Mieczysław był przed r. 965 chrześcianinem, to przejście jego na obrządek łaciński nie ujmuje wagi téj epoce. Ten bowiem dopiero fakt realnie wcielił Polskę w Europę, połączył jéj puls narodowy z pulsem chrześciaństwa i jéj żywot około środków i potrzeb cywilizacyi nakręcił. Wówczas dopiero Polska przyjęła rolę jednego ze strażników Europy przed pogaństwem i do pełnienia téj misyi sposobiła się, to oręż, to różczkę oliwną trzymając, tracąc jednego z swych książąt na polu Lignickiém, lub za wnuczkę Kazimirzową zyskując nawrócenie się Litwy.

1053.

Co oręż Mieczysława i Bolesława W. skojarzył, to omal nierozpadło się w lat kilka po śmierci Chrobrego. Państwo Słowiańskie rozciągające się od Elby aż do Dniepru, wymagało dzielnéj prawicy, któréj naród nie znalazł w drugim Mieczysławie, a tém mniéj w jego żonie. Oderwała się Ruś, zbuntowali się Prusacy, Czesi bezbożne zagony szeroko aż po Gniezno rozpuścili. Nie dość na tém: całość monarchii zaczęła się wewnątrz kruszyć i rozłamywać. Duch nieporządku ogarnął kraj, możni panowie burzyli się przeciw monarchom, lud pospolity przeciw panom. Nastało zamięszanie, nieład i nierząd, kraj wystawiony był na wszelkiego rodzaju domowe łotrostwa, do których się przyczyniła i nienawiść ku religii chrześciańskiéj, tradycyami pogańskiemi żywiona. W braku panującego, którego Ryxa uwiozła, lud kupił się gdzie miał nadzieję obrony, a że w Mazowszu Masław wyniesiony świeżo do godności podczaszostwa dworu, umiał niejaki porządek w swych okolicach utrzymać, zbiegano się więc do niego zewsząd. Ten napływ ludu wzbił w nim dumę i obudził myśl utworzenia księstwa niepodległego. Nareszcie do skołatanéj kilkoletnią burzą Polski powrócił Kazimirz, oczyścił zamki i twierdze to z czeskich żołnierzy, to z nieprawych panów którzy się w nich rozsiedli, małżeństwem z Rusinką zabezpieczył sobie od wschodu pokój i pomoc, i przywróciwszy po trochu ład w narodzie, ogłosiwszy iż zapomina nieposłuszeństwa i bez-

prawia tych, którzy do wierności wracają, ruszył na Mazowsze. Wystąpił przeciw niemu Masław, ale pola nie dotrzymał i uciekł z kraju. Złączyło się więc Mazowsze napowrót z państwem, chociaż na jedną jeszcze wystawioném było próbę. W pięć lat po pierwszém spotkaniu przyszło do nowéj daleko krwawszéj walki. Siedząc u Prusaków Masław, zgotował wyprawę: liczne jego wojsko składało się z tych wszystkich, którzy z przywrócenia panowania praw nie byli zadowoleni, a dzicz pruska, litewska i Jadźwingów nadzieją łupu zwabiona, z chęcią mu pomoc swą ofiarowała. W ten sposób zgromadził do trzydziestu pułków, kiedy Kazimirz sprawami państwa w innych stronach był zabawiany. Wszelako posłyszawszy o wtargnięciu Masława na Mazowsze, nie tyle liczbie wojska ile sprawiedliwości ufając, ruszył z trzema pułkami aby wygonić najezdnika. Stanęły oba wojska nad Wisłą, niedaleko Płocka. Za pierwszem niemal zwarciem się, królewscy odegnali mazurskie pułki Masława, lecz wtedy nadciągnęły liczne roty pogańskie. Toczyła się więc walka zacięcie, chociaż dzień się skończył i wśród ciemności nieraz nie można było rozeznać nieprzyjacioł od swoich. Kazimirz z orężem w ręku po kilkakroć w obce szeregi zapędzał się i był w wielkiém niebezpieczeństwie życia, ile gdy był mocno już zraniony. Bitwa ta była tak ciętą, że Wisła zarumieniła się krwią a na polu zostało piętnaście tysięcy trupa. Nareszcie zwycięztwo przeważyło się na stronę Polaków, goniono uciekających, z których wielka część padła a do dwóch tysięcy dostało się jeńca. Masław zaledwo uciekł i do Prusaków znowu się schronił, lecz ci rozjątrzeni przeciw niemu zawiedzioną nadzieją i tak wielką klęską, powiesili go, mówiąc: wysokoś dążył, wysoko wisisz.

Krwawe było spotkanie, ale zapięczętowało ono dzieło założycieli Polski i było pierwszym pokusem oderwania się jednéj prowincyi od całości monarchii. Duch Bolesławów pod swojém stopił berłem w jedność różnorodne lechickie i słowiańskie plemiona, wywodził je razem w pole, i koleżeństwem trudów i tryumfów skojarzył. Klęska Masława połączyła na wieki Mazowsze z Polską, a Kazimierz zapewniwszy krajowi spokój, przywrócił zwolna w karby porządku kraj cały, który w bezpieczeństwie i pomyślności prędko ożył i gotów był przyjąć nowego Bolesława, aby się z nim o niepłaconą przez Ruś daninę w Kijowie upomnieć.

Rok 1053 należał do ostatnich lat panowania Kazimirza odnowiciela i zeszedł bez wyraźnego w dziejach wyszczególnienia, na pracach, które Kazimirzowi nazwę *Odnowiciela Polski* zjednały.

1153.

Niepobłogosławił Bóg zamiarom Władysława syna Krzywoustego, który dla własnéj ambicyi, a podmówiony przez żonę Agnieszkę córkę św. Leopolda margrabi austryackiego, braci z działów ojcowskich chciał powyganiać. Zebrali się bracia przeciw niemu: Władysław zbity pod Poznaniem uciekł do Krakowa i wkrótce nietylko z księstw braciom zabranych nic nie zatrzymał, ale i swoje utracił. Zgwałciwszy testament ojcowski i poróżniwszy się z bracią, musiał szukać opieki i pomocy u przemożnego sąsiada. Spokrewniony z cesarzem niemieckim Konradem, którego siostrę przyrodnią miał za żonę, łatwe znalazł u tegoż ucho, ile że cesarz rad był zamieszkom w Polsce, które mu dozwalały o zapomniane pretensye do zwierzchnictwa na nowo się odezwać. Wszakże Konrad będąc słabego zdrowia i wewnętrznemi sprawami zajęty, nie chciał zaczynać z Bolesławem Kędzierzawym od wojny, wysyłał pierwéj do książąt polskich to własne poselstwa, to przez legatów papiezkich na nich wpłynąć starał się. Podwakroć w r. 1149 przybyli posłowie cesarscy do Krakowa, raz z żądaniem powrotu tronu wygnanemu Władysławowi, drugi raz z pogróżką wojny, a za każdą razą odnieśli odpowiedź niekorzystną tak zamiarom swojego pana jako i Władysławowym. Zaprzeczano cesarzowi prawa mięszania się do wewnętrznych spraw Polski, a pomimo że papież stanął po stronie cesarskiéj i przez zesłanego na miejsce kardynała Grzegorza rzucił klątwę na książąt polskich i naród, wszakże téj biskupi polscy nie przyjęli i zabronili ogłaszać. Cesarz nakazał wyprawę, lecz nim przyszło do przebycia Odry, gdzie się Polacy ostro rozstawili, rozpoczęto układy i Bolesław przyrzekł przybyć do Merseburga, gdzie pokój ostatecznie miał być urządzony. Bolesław do Merseburga nie przyjechał, wygnany Władysław musiał przestać na dzierżawie niemieckiéj, a tymczasem śmierć zaszła cesarza.

Wszakże nie uwolniła ona od biedy Polaków, i owszem obrany w r. 1152 cesarz Fryderyk Rudobrody, do którego zgłosił się znowu Władysław wygnaniec z trzema synami, prosząc go o przywrócenie swoje. Mieli w tém Niemcy własny interes, aby Władysława przywrócić, bo z nim wprowadzali swoje zwierzchnictwo nad Polską. Wysłuchał więc prośb Fryderyk i naprzód wyprawił poselstwo do książąt polskich. Przybyli posłowie do Krakowa w r. 1152, żądali przywrócenia Władysława i zapłaty daniny cesarzowi. Odpowiedziano tą razą co i poprzednio, a odpowiedź ta obruszyła cesarza, który po całych Niemczech wyprawę na przyszłe lato do Polski naznaczył. Posłyszawszy to Bolesław, iż nie chciał krwi rozlewu, wyprawił okazałe poselstwo do Hali z oświadczeniem, że jako okazyi do przelania krwi nie szuka, tak w przypadku gwałtu bronić bę-

dzie niepodległości narodu. Cesarz podawał różne propozycye zgody, ale iż w nich wychodził jako zwierzchnik Polski, wszystkie zdawały się posłom ubliżającemi narodowi. Fryderyk odłożył wyprawę medyolańską, siły swoje na Polaków zmierzając; Polacy też prócz sił narodowych, wydali rozkazy do różnych książąt hołdowniczych, bądź sprzymierzonych, aby się z posiłkowemi wojskami stawili. Zeszły się więc w r. 1153 oba wojska nad Odrą. Z jednéj strony pod chorągwią cesarską stali Frankowie, Szwabi, Reńczykowie, Sasi, Bawarowie, Miśniacy, Lotaryńczykowie, a z nimi Czesi i Morawczycy; z drugiéj pod przewodem Bolesława Polacy, a przy nich z posiłkami Rusini, Pomorzanie, Prusacy i Połowcy. Ze strony polskiéj nasadzono gęstym żołnierzem nadbrzeżne zamki, i z tamtéj strony Odry poczyniono liczne zasieki. Była Odra granicą i murem Polski, ile że otoczona bagnami trudną okazywała się do przybycia, tak że się nieraz dawniejsze cesarskie wyprawy o tę trudność rozbijały. Na to liczyli Polacy, lecz ta razą Czesi niebawiąc przeprawili się na drugą stronę, za nimi cesarz w d. 15 sierpnia całe wojsko na łodziach przeprawiać kazał i energią swoją taki zapał umiał w wojsku obudzić, że wielu nie czekając łodzi, wpław się przez rzekę puściło. Nie miał Bolesław dość w sobie ufności aby stawić czoło cesarskim, ale postanowił cofać się, podróżą wielką armię niemiecką zmęczyć, podjazdami trapić i głodem morzyć. Spalił więc wszystkie zamki nadbrzeżne, wojska ściągnął, własne ziemie pustoszył, i aby nieprzyjacielowi niezostawić miejsca spoczynku, Polacy jak powiada współczesny niemiecki poeta, *villas atque oppida exurunt flammis, spolitaque rura relinquunt*. Tym trybem cofali się przez ziemię wrocławską ku Poznaniowi; nieprzyjaciel ścigał ich z wielką biedą. Lecz jak z jednéj strony męczyło to cesarza, tak z drugiéj widok spustoszenia zadawał rany sercom polskim. Poczęto się zatém umawiać i za pośrednictwem Władysława ks. czeskiego przyszło do bolesnéj dla Polaków w Kargowie umowy. Musiał przyznać Bolesław, czego odeń wymagał Fryderyk, że się cesarzowi należy przeproszenie. Przepraszał go obyczajem dawnym boso, trzymając goły miecz nad głową. Oświadczył, iż wyganiając brata, nie miał zamiaru uczynić tém wzgardy Państwu Rzymskiemu, obiecał wypłacić znaczne sumy, dostawić posiłki na wyprawę medyolańską, a dla pogodzenia się z Władysławem przyjechać do Magdeburga. Przemoc nieprzyjacielska skłoniła księcia nieumiejącego władać orężem do przyjęcia tak uciążliwych i krzywdzących warunków, lecz je zawierał z myślą niedotrzymania, jakoż żadnéj późniéj obietnicy nie wypełnił, bo jak mówi dziejopis Fryderyka Radewik, iż Bolesław: *dux dolis plenus et acerbam dominationis cupidinem mente gerens, jamjam suis promissionibus, ut post modum patuit, moliebatur insidias. Nam nec ad curiam venit, nec sufficientes pro se procuratores misit,*

Italicam quoque expeditionem violato sacramento mentitus est. Lecz wkrótce potém umarł główny téj wojny podżegacz Władysław, Niemcy zatrudnieni byli sprawami włoskiemi, a Fryderyk, którego do wyprawy duma skłoniła, uczuł się nią zadowolniony, choć rezultatu nie odniósł, przestając na przyrzeczeniu wierności. — Na wygnaniu skonał Władysław i z poniżenia narodu zysku nie odniósł, ani nie ujrzał więcéj ojczyzny, którą dla własnéj chciwości niemieckiemu hołdowi chciał poświęcić. Złą w dziejach naszych zostawił po sobie pamięć, Polskę naprzód na wojny domowe, potém na niebezpieczeństwo od Niemców naraziwszy. A co chciał państwo uczynić niemieckiém, to nietylko iż do niego nie wrócił, ale potomstwo swoje na zawsze od wspólnego ciała oderwał; z niego bowiem pochodzą szląscy Piastowie, którzy naprzód w czeską potém w niemiecką przeszli lenność, aż w wieku XVII wygasłszy, ziemię tę od ojczyzny odłączyli, choć to było najstarożytniejsze monarchów naszych dziedzictwo.

1253.

Złe, które w zeszłém stuleciu było dopiero w zarzewiu, z czasem przy poddmuchu swoich i cudzych bezprawiów, w wieku XIII już wielkim gorzało płomieniem. Państwo rozdrobniło się na wiele księstw pomniejszych co było w wieku XI potężną organizacyą polityczną, to we dwa wieki potém zmieniło się w chaos, w którém ani siły, ani porządku, ani życia prawdziwego nie było. Książęta chciwi panowania i włości obszernych, nie baczyli na węzły narodowe i rodzinne; korzystając ze słabości sąsiada, wydzierali sobie nawzajem ziemie i zamki, pustosząc kraj ojczysty i lud uciskając. W tych bratnich wojnach stępiał ich oręż i ręka osłabła, i kiedy przyszło do walki z obcymi, nie znalazło się potęgi choćby zgoda była, a najczęściéj i téj nie było. Litwa pustoszyła kraj od północy, Tatarzy słaby napotykając opór, jako chmura szarańczy po razy kilka przebiegli Polskę, z miast i wsi zgliszcze, z pól uprawnych stepy, z kraju cywilizowanego pustynię zostawiając. Prusacy utrzymywani czas długi w wierności, kiedy słabość książąt spostrzegli, najeżdżali północne polskie dzierżawy, pustosząc je aż po Wisłę i daléj. Aby się od nich uwolnić, Konrad ks. mazowiecki, który tak częste z Małopolanami toczył boje, nie znalazł dosyć siły, opłacał im się póki mógł, obdzierał kościoły i poddanych na okup, wreszcie sprowadził Krzyżaków, osadzając ich w ziemi chełmińskiéj, aby pogaństwo pruskie na wodzy trzymali. Lecz Krzyżacy poskromiwszy dzicz nietylko nie dopełnili warunków umowy, ale się obrócili przeciw swym dobroczyńcom i stało się, że Polacy co mieli w nich znaleźć pomoc, to najcięższego nieprzyjaciela, ich krew przelewającego, napotkali. Wśród takiego zamięszania swoich ze swymi i swoich z cudzymi, naród nikczemniał

domowym nierządem, nieszczęściem skołatany, odzierany z najpiękniejszych ziem. Nie dość bowiem, iż książęta posiadłości swych bronić nie umieli, ale te nawet, które nie były dotknięte, obcym sprzedawali lub zastawiali. Tak nieudolnością lub rozrzutnością odpadła do Brandeburgii część Wielkopolski, Świętopełk zagarnął Pomeranią, czescy królowie ziemię Szląską, Ruś ostatecznie wybiła się z posłuszeństwa. Do tego przydać należy, iż prywatni częste wznawiali zamieszki, buntując się przeciw panującym, zamkami ich, ziemiami szafując, bogacąc się odrywkami z książęcych majątków. Nadto, jeszcze jedno wielkie groziło Polsce niebezpieczeństwo. Sprowadzani do ziem spustoszonych osadnicy, wnosili niemiecką mowę i obyczaje, niemczyli się książęta, za nimi panowie. Polska bliską była podówczas wynarodowienia, i nie kto inny jedno duchowieństwo ocaliło ją z tego nieszczęścia.

Taki obraz przedstawia rok 1253 w Polsce; wszakże w narodzie, który późniéj losy swe z naszemi połączył, zdarzył się podówczas fakt wielki i nauczający. Chcę mówić o Litwie, narodzie jeszcze dzikim, jednego pochodzenia z Prusakami, Żmudzią, Kuronami i Liwonami, po raz pierwszy w wieku XIII na kartę historyi powszechnéj występującym. Osłabienie Rusi przeddnieprskiéj i rozerwanie Polaków dało Litwie sposobność wynurzenia się z swych tajników, uformowania się z rozbójniczéj zgrai w naród wojenny, rządny i udzielny. Książęta litewscy oprócz Litwy, dzierżyli Żmudź i Kuronią i wiele krajów na Rusi zdobytych. Te obszerne dzielnice objął po śmierci ojca Mendog, lecz na nich nie przestając, wygubił naprzód wielu pokrewnych książąt, aby mu w otworzeniu monarchii nie byli na przeszkodzie, trzech zaś swych synowców wysłał na Ruś, aby tam poginęli albo zdobyli sobie ziemie. Poszczęściło się tym młodzieńcom, ile że kraje, na których podbój się wybrali, były niemal pustynią, i tak dostały im się księstwa Połockie, Witebskie, Smoleńskie i W^{ko} Nowogrodzkie. Ujrzawszy to stryj, zażądał, aby go uznali panem najwyższym, a gdy temu nie chcieli uczynić zadość, wojnę na nich gotował. Przelęknieni, wezwali na pomoc z jednéj strony książąt ruskich, z drugiéj Krzyżaków. Tak z trzech stron znalazł się otoczony Mendog, przeważniejszym siłom nie mógł podołać, zawarł pokój z Rusinami z niemałą dla siebie stratą, Krzyżakom odstąpił Żmudzi i Kurlandyi, i musiał przystać na warunek ochrzczenia się. Lecz otrzymawszy chrzest, poprosił papieża o koronę, którą mu przysłał (r. 1253) Inocenty IV, zastrzegłszy, aby Mendog i następcy jego zwierzchność Stolicy Apostolskiéj nad sobą i państwami swemi uznawali.

Krzyżacy zabezpieczywszy się tymczasem od Mendoga, dzierżyli spokojnie całe niemal nadbrzeże Baltyckie i od strony pruskiéj umyślili po-

mknąć się w Podlasie, udając, jakoby i ta okolica należała do Prus, które już za swoje uważali. Mieszkali na Podlasiu Jadźwingowie. Widzieli oni dobrze co się pod panowaniem niemieckiem stało z Prusakami i Liwonami, poznawali jak ciężkie tamci znosili jarzmo danin, robocizny i stanu niewolniczego. Więc przewagą krzyżacką naparci, poddali się dobrowolnie Polakom, obiecując przejść na wiarę chrześciańską. Nie w smak to poszło zakonnikom niemieckim; rościli sobie mimo poddania się Jadźwingów prawa do Podlasia, aż papież zgromił tę ich chciwość i słuszne prawo do ziemi podlaskiéj Polakom przyznał. Nie ostatni to przykład, iż sąsiednie Polsce i Krzyżakom narody, chroniąc się przed panowaniem niemieckiém, łączyły się z Polakami. Ucisk jaki zakon nad podbitymi wywierał, zapewniał sympatye dla Polski i może był jedną z przyczyn wielkiego wzrostu Rzeczypospolitéj. Podobnie jak Jadźwingowie w r. 1253; w półtora wieku potém złączyli się z Polakami Litwini, przyjmując od nich na drodze pokoju wiarę ś., odrzucali ją zaś, ilekroć widzieli apostołów jéj w zbrojnych Krzyżakach. Bo i Mendog, o którym wyżéj mówiliśmy, skoro tylko uczuł się swobodnym, rzucił wiarę chrześciańską, odebrał Krzyżakom ustąpione prowincye, i ich własne zamki w Pruskiéj ziemi leżące, poszedł zdobywać.

1353.

Nareszcie po dwuwiecznym blisko nierządzie, kraj odetchnął. Bolesław Krzywousty dzieląc Polskę, w Krakowskim książęciu ustanowił jéj zwierzchnika, któryby jedność monarchii reprezentował. Ale aby dzierżyć skutecznie władzę, niedosyć mieć prawo, trzeba i siły. Téj właśnie książętom krakowskim zabrakło, zwłaszcza, gdy ich krewni byli im równi wielkością posiadanych ziem, a czasem i potężniejsi. Ztąd z upadającą naczelników państwa powagą, psuły się jego węzły; za związkami familijnemi zawieranemi z obcym, przenosiły się często ziemie polskie w ręce obcego, gdy jeszcze nie przyszedł czas, kiedy jedność ducha narodowego skojarzyła wszystkie prowincye Polski. Podnieść więc znaczenie przewodników państwa, było jedno co pokrzepić to ognisko, które całe państwo miało ożywiać i utrzymywać. Dokazali tego dwaj wielcy książęta Przemysław i Łokietek, przywróciwszy starodawny obyczaj koronacyi, i godnością królewską podniósłszy książąt krakowskich nad inne książęta. Wkrótce z wygaśnięciem rodzin książęcych, zlewały się ich ziemie do korony, ale nie bez tego, iżby nie zostało złe z dawnego rozdziału. Królestwo było bezsilne, kraj ciągłemi wojnami wyniszczony a otoczony państwami, które albo już urosły w potężną jedność polityczną jak Czechy, Węgry i Krzyżaki, albo jak Litwa rychłą wielkość w przyszłości zapowiadały. Pracowite życie Łokietka, tego wielkiego odnowiciela Polski, zeszło na oga-

nianiu się od nieprzyjaciół; umierając zostawił Kazimirzowi materyał, z którego rządny ten monarcha potężną utworzył budowę. Kazimirz zastał kraj ubogi, naród podupadły, rolnictwo pognębione, przemysłu i handlu żadnego. Nie było z czego zaciągnąć wojska, nie było nawet w skarbie grosza na jego opłacenie. Po tylu nieszczęściach Polska łaknęła pokoju, sprawiedliwości, dobrych praw, pod opieką których dawne rany mogły się zagoić, otworzyć źródła wewnętrznéj zamożności.

Pomijając już to co Brandeburgowie wydarli Wielkopolsce, dwie piękne dzierżawy polskie dostały się w ręce obcych tj. Szląsk Czechom, Pomorze z ziemią Dobrzyńską, Chełmińską i częścią Kujaw Krzyżakom. Nie dość na tém. Jan król czeski, jeden z najpotężniejszych owego wieku monarchów rościł sobie pretensye do Polski, szafował jéj prowincyami, sprzedawał je, rozdawał. Wypadało Kazimirzowi z Czechami i Krzyżakami prowadzić wojnę, on zaś od pierwszych i od drugich był słabszy. Innéj więc chwycił się drogi. Wiedział on, że potęga monarchii nietyle od jéj obszerności, ile od wewnętrznego porządku zależy, że ubijać się za nowemi prowincyami, choćby się do nich najsłuszniejsze miało prawo, a zostawić w niemocy te co już dzierżył, byłoto jedno i drugie na pewną zgubę narażać. Postanowił restaurować Polskę naprzód wewnątrz, a dopiero pokrzepiwszy ją, szukać na nieprzyjaciołach odwetu dawnych krzywd. Tym końcem zapewnił sobie pokój z Węgrami, przyrzekając synowi króla węgierskiego Ludwikowi następstwo po sobie, jeśliby zeszedł bez potomka płci męzkiéj. Nie znalazł zapewne w Węgrzech takiéj pomocy jakiéj miał prawo spodziewać się i żądać, ale zyskał pokój i sprzymierzeńca w własnych widokach w podźwignięciu Polski interesowanego. Od Czechów wymógł zrzeczenie się praw do korony polskiéj, choć je bolesną stratą Szląska okupił, do którego wszystkie swe prawa na króla czeskiego w Wyszehradzie przelał. Odzyskał od Krzyżaków Dobrzyń i dziedziczne Kujawy, dawszy im za to w lenność Pomorze, które i bez téj wymiany w ich ręku się znajdowało. Oswobodził Płock i Mazowsze od zwierzchności czeskiéj, a gdy mu po śmierci Bolesława Trojdenowicza otworzyła się sukcesya na Rusi, tę w ciągu jednéj wyprawy zagarnął, w prowincyą polską przeistoczył i do korony na zawsze wcielił. Wojny prowadzone następnie z Litwą, dały mu sposobność odzyskania resztę Rusi Czerwonéj, Włodzimirza, częsci Wołynia i Podola.

Wszakże we wszystkiém tak działał, aby przysposobić gmach wielkiego na późniéj państwa. Pamiętał on, że ludzie umierają ale naród żyje wiecznie, o przyszłość więc narodu przedewszystkiém był troskliwy, a że mu dla ugruntowania jéj fundamentów potrzeba było pokoju, czynił dla jego pozyskania wielkie ofiary. Restauracyę wewnętrzną zaczął od praw i od

egzekucyi, bo temi stoi każda Rzplta. Zwołał sejm do Wiślicy i z dawnych praw piśmiennych i zwyczajowych jeden dla całéj Polski kodeks ułożył, który przyjęty z radością przez naród, stał się podwaliną naszego prawodawstwa. Czuł potrzebę zdolnych urzędników, uczonych w prawie sędziów, światłego duchowieństwa, pilnował zatem aby młodzież uczyła się w szkołach, oprócz potrzebnych wiadomości, religii i dobrego obywatelstwa. Budował zamki, miasta murami obwodził, zaludniał kraj osadnikami, ułatwiał handel, ożywiał przemysł, pomagał rolnictwu, zgoła zamożność narodu wszystkiemi siły podnosił. Wchodząc na tron, znalazł lud ciemny, uciskany i biedny: zostawił go bezpiecznym i bogatym a przeto ojczyznę miłującym; znalazł ziemię wyludnioną i bezsilną, a zostawił ją iż było komu i czem się bronić, jednem słowem, znalazł, jak to powiedzieli kronikarze, Polskę drewnianą, zostawił ją murowaną.

Takiemi były wszystkie lata panowania Kazimirza W., w takich też pracach, w takiém powszechném narodu dźwiganiu się, przeszedł rok 1353. Naród znał wdzięczność ku swemu monarsze i czuł się w obowiązku przychodzenia mu w pomoc. Jakoż kilkoma miesiącami wprzódy (we wrześniu 1352) zjechali się panowie i szlachta Wielkopolska i uczynili między sobą konfederacyę (pierwszą znaną w naszych dziejach), którą związali się do służby królowi, przyrzekli oręż swój przeciw nieprzyjaciołom jego obrócić. A iż nieprzyjacioł zewnętrznych było wielu i duch prawa wewnątrz nie wrócił jeszcze w obyczaj narodu, przyrzekli sobie nawzajem, iż każdy obywatel winien będzie jeden drugiego bronić: *unanimiter contra quempiam (duntarat domino nostro rege excluso), gladio, vita et rebus omnibus assistendo.*

Potrzebował Kazimirz takiego ze strony obywateli ubezpieczenia, bo Węgier przyjaźń chował nieszczerą a Litwa w trudnych stawiała go okolicznościach. Było dawniéj mniemanie, że papieże i cesarze mieli moc rozdawania według woli swéj między prawowierne książęta, krajów w ręku pogan, różnowierców a czasem i w ręku katolików zostających. Wierzył téj zasadzie kto chciał, a używał jéj komu była pożyteczną. Taką władzą papieże darowywali raz Litwę Czechom i Rusinom, drugi raz Ruś Litwinom, Jadźwingów to Polakom, to Krzyżackiemu zakonowi przyznawali. Król węgierski Ludwik pobiwszy Tatarów grożących Siedmiogrodowi na Podolu, prosił papieża, aby mu pogańskie i dyzunickie kraje darował. Przychylił się papież, a Ludwik z tych lub innych mało ważniejszych powodów począł sobie rościć prawo do Rusi, na przypadek gdyby nie był następcą Kazimirza, i na tym ostatnim wymógł zapewnienie, że Węgrom, gdyby Kazimirz zostawił po sobie potomka płci męzkiéj, wolno będzie Ruś odkupić. Nie była ważną ta ugoda, ile, że przez naród nie potwierdzona, obaj też królowie od niéj odstąpili w późniejszym czasie, tylko

w roku, który opisujemy, nakazywała Kazimirzowi mieć się na baczności z Ludwikiem. Litwini ciężko mu dawali się we znaki. W jednym czasie, kiedy Olgierd z Kiejstutem Krzyżaków wojował, Lubart zabrał Polakom ziemię Włodzimirską czyli Wołyńską i spustoszenia swe zaniósł aż po Halicz. Król gotował się na większą przeciw Litwie wyprawę, tymczasem zamki pobliższe im warował, a najazdy małemi poczty wstrzymywać się starał.

Do historyi tego roku należy to, co o nim Długosz między innemi zanotował. Wiosna była dziwnie piękna i jasna, lecz na schyłku jéj, przy końcu maja, spadły śniegi na dwa łokcie, pokryły wszystkie zboża i zrodziły wielką bojaźń głodu. Lecz stopniały w ciągu sześciu dni i nietylko kłosom wzrastającym szkody nie przyniosły, ale ziemię ożywiły i do plenności urodzajów pomogły.

1453.

Połączenie Litwy z Polską jak jest jedynym w dziejach tego rodzaju wypadkiem, tak wzniósłszy potęgę Rzpltéj, i jéj i panującego w niéj domu Jagielońskiego do pierwszéj w Europie powagi podniosło. Zmieniło ono wszystkie stosunki polityczne na północy i zapowiedziało, że Polska w téj stronie będzie decydować. Zmniejszyła się tém samém powaga niemieckich cesarzy, choć na ich tronie siedział Zygmunt, najprzebieglejszy owego wieku człowiek. Już też i spory papiezkie, to papieży między sobą, to znowu z soborami, które ich władzę pod siebie podporządkować starały się, w całym świecie katolickim wziętość Polski umocniły, gdy z jednéj strony starali się papieże, a z drugiéj sobory, głosy królów polskich dla siebie pozyskać. Świeżo założony uniwersytet krakowski stał się stolicą światła na północy; nauką i świątobliwością profesorów przyszedł do wielkiego znaczenia w Europie, i tysiącami uczniów nietylko z Polski, ale z Węgier, Czech, Niemiec, Szwecyi i Danii ściągał. Dom Jagieloński, w którym dobroć i łagodność były cnotami tradycyjnemi, wywierał wielką siłę atrakcyjną na kraje sąsiednie; pod skrzydła jego kupiły się dopiero co tak przemożne Czechy i Węgry, zapraszały młodych królewiczów na tron, i był czas, kiedy dom ten niemal połowę Europy w ręku swém dzierżył. Ugruntowana pracą Kazimirza W. potęga narodu, mogła stawić już czoło wielom nieprzyjaciół: złamał w r. 1410 Władysław potęgę krzyżacką pod Grunwaldem, ukorzyli się Tatarzy, choć częste jeszcze z rozbójniczego nałogu po kraju zagony puszczali, Wołosi przyznali się do hołdownictwa, książęta szląscy gotowi byli wrócić do Polski, jakoż około tego czasu księstwo Siewierskie a w roku 1453 księstwo Oświecimskie do Polski zakupione i wcielone zostało. Bez wojen, bez najazdów, bez pod-

bojów, a nawet bez zwykłych naówczas zaborów prawem sukcesyjném, rozrastało się królestwo Polskie, jedynie tylko tę siłę podbójczą mając, jaką dobry rząd, sprawiedliwość monarchów i swoboda obywateli wywiera. Wówczas poczęły ostatecznie wykształcać się formy rządu Rzpltéj. Nie mogli ani nie chcieli królowie polscy w sprawach publicznych mężom dobrze zasłużonym odejmować głosu; patryotyzm obywateli skłaniał tych ostatnich ku zaradzaniu własnemi siły potrzebom Rzpltéj, kiedy monarchowie jeżdżąc po obszernych dzierżawach, nie mogli wszędzie stawiać się osobiście. Weszło więc w zwyczaj i zamieniło się w formalne prawo, że królowie nic wedle Rzpltéj stanowić nie mogli bez wiedzy i zezwolenia narodu, i prawo to nie było uciążliwém, ani nie stawało się przyczyną nierządu, bo obywatele w gorliwości o sprawy powszechne, monarchów nawet wyprzedzali. Za panami do rady narodowej weszło rycerstwo, zapewniając sobie głos przeważny, ile, że publicznym interesom nie było obce, przyuczywszy się sprawować je na wiecach, rokach, poroczkach i tym podobnych zgromadzeniach publicznych. Czy się to działo słabością królów, czy też, co pewniéj, mądrą ich polityką, naród nie doznawał tamy w tym samorządzie i wśród niego rozkwitnęło życie publiczne, które każdego obywatela za sprawy ogółu solidarnym czyniło. Bo jeśli w tém nieprzeszkadzał narodowi Kazimirz syn Władysławów i na te wolności obywatelskie spokojném patrzał okiem, to stawał się nieugiętym tam, gdzie mógł naród od wpływu obcego uchronić i długie spory z krajowem nawet duchowieństwem prowadził, aby kościół polski we względzie politycznym od papieża niezależnym uczynić. Taką pogodę dziejów narodowych, tę bujność życia wewnętrznego, rozrywały tylko spory z Litwą. Szamotali nią książęta z rodu litewskiego, panowie i bojarowie litewscy wadzili się z polskiemi o ziemie, które do korony a które do księstwa miały należeć, rywalizacya obrządku łacińskiego z greckim do waśni téj dodawała podnietę, tak, że nieraz do niebezpiecznych zatargów przychodziło. Lecz było to jakoby pasowanie się fal wodnych po zlewie dwóch wielkich rzek w jedną, gdy jak to się często w naturze widzieć daje, ich nurty choć w wspólném korycie ale osobnym pędem czas jakiś biedz usiłują; były to wybuchy tych żywiołów, które w unii dwóch narodów zmieścić się nie mogły i po wierzchu tego związku z małą dla gruntu szkodą pieniły się. Bo w rzeczy saméj nikt na seryo nie mógł sobie życzyć rozerwania i owszem na ściślejszém połączeniu zależało wszystkim. Panowie litewscy pierwéj w zupełnéj od książąt swych zawisłości, poczęli w sprawach publicznych zabierać głos, obywatele litewscy zapewniali sobie przywileje szlachcie polskiéj służące; książęta zaś Jagielońscy co tracili na samowładnym rządzie w Litwie, to zyskiwali powagą i dostojeństwem korony polskiéj. Tak z wzaje-

mną obu stron korzyścią, bez poniżenia jednego względem drugiego narodu, bez poddaństwa, sklejała się coraz mocniéj ta unia.

Tymczasem od północy gotował się fakt ważny, nową świetność Rzpltéj polskiéj przydający. Wielką on moralności dziejów i sprawiedliwości w nich bożéj daje naukę i dla ducha prawego jest pokrzepieniem iże bezprawie samo sobie zgubę gotuje. Chcę mówić o powrocie Prus do Polski. Zakon Krzyżacki liczył na polskiéj ziemi już przeszło dwa wieki bytu. Zabrał Polakom wiele z ich odwiecznych dzierżaw, na poganach zdobył niemało i stał się potężną organizacyą polityczną, która oprócz Prus, Pomorza, Inflant, Nowej Marchii, wiele jeszcze po Niemczech obwodów posiadła. Wszakże, iż skrzywił myśl swojéj instytucyi i z instytucyi apostolskiéj stał się państwem podbójczém, znalazł w téj saméj Polsce, która go przyjęła i którą po tylekroć skrzywdził, karę. Przerażali się panowaniem niemieckiém poganie; broniąc się przeciw wierze wnoszonéj przez Krzyżaków, z rąk Polski przyjmowali ją na drodze pokoju. Nawrócenie Litwy było ciosem zabójczym dla Krzyżaków; nie mając misyi politycznéj tracili cel swéj egzystencyi i byt swój starali się jedynie przedłużać, wnosząc zatargi między Polską i Litwą, buntując namiestników królewskich na Litwie przeciw królom polskim. Okropną klęską była dla nich bitwa pod Grunwaldem i odtąd już nie Krzyżacy Polsce ale Polska Krzyżakom stała się niebezpieczną. Lecz większém dla nich niebezpieczeństwem były własne ich uciski i między zakonnikami niezgody. Mistrz niemiecki odmawiał często posłuszeństwa wielkiemu mistrzowi w Prusiech, zdzierstwo zaś, złe obyczaje, gwałty i bezprawia na mieszkańcach kraju dokonywane przez rycerzów duchownych, pobudziły ludność, iż o własnéj obronie myśleć poczęła. Poniekąd za przykładem Hanzy, do któréj miasta pruskie przyłączyły się, poniekąd też z przyczyny miejscowych stosunków, utworzył się między mieszkańcami Prus związek miejsko-ziemski, mający na celu obronę przeciw niesprawiedliwościom krzyżackim, a między rycerzami świeckimi *Towarzystwo jaszczurki*, które od r. 1397 istniało. Oba te związki zrazu założone po części przeciw sobie, obróciły się na wspólnego nieprzyjaciela, pomoc sobie wzajemną dając. Pierwszy liczył wszystkie miasta ważniejsze, jak Gdańsk, Toruń, Elbląg itp., drugi w wieku XV począł kwitnąć i mieścił w swém gronie najznakomitszych z rycerstwa ziemskiego. W czasie który opisujemy, przyszły oba do tak ogromnego znaczenia, iż z wielkim mistrzem traktowały jakoby na równéj stopie, domagając się odeń powściągnienia swawoli rycerzy zakonnych; a zakon poniżony przez Polskę, osłabionego ducha i obarczony wielkiemi długami, gdy się już z ludności nie dało uciążliwych wyciskać podatków i za nie wojska zaciągać, nie śmiał orężem przytłumić tego ruchu mieszkańców. Odwoływał się to do

papieża, to do cesarza. Papież przysłał legata, ten nic nie sprawiwszy odjechał. Cesarz naznaczył termin na ś. Jan 1453, wezwawszy tak Krzyżaków jak świeckich mieszkańców Prus do wprowadzenia sprawy przed swój sąd. Krzyżacy zjednali sobie cesarza i panów, więc pewni będąc wyroku, poczęli najmować wojska po Niemczech aby związek ukrócić. Nie zasypiali związkowi, odbywali raz po raz zjazdy konno i w zbrojach i urządzali oddziały wojska na ziemi polskiéj. Nim proces się skończył, już się bijatyki zaczęły, aż pod koniec roku 1453 cesarz ogłosił wyrok, że związek mieszkańców pruskich jako nieprawy natychmiast się rozwiązać powinien. Byłoby to oddać się pod bezwarunkowe panowanie Krzyżaków, które już ludowi pruskiemu obmierzło. Związek obejrzał się na Polskę. Jeszcze przed rozpoczęciem procesu dwaj rycerze jaszczurki Baisen i Thielemann von Wege jeździli do arcybiskupa gnieźnieńskiego, prosząc go, aby utorował drogę u Kazimirza dla uciemiężonych obywateli pruskich. Tu znowu z obu stron nasuwały się korzyści: Prusacy zyskiwali opiekę polską i pewność, że ich mimo wojny z Krzyżakami, papież przez wzgląd na Polskę nie wyklnie. Polacy przewidując w skutek swego wmięszania się, bliski upadek zakonu, odwiecznego nieprzyjaciela Rzpltéj, z radością przyjmowali związek i zaraz król dał im tajemne zaręczenie pomocy. Nim fakt ten stał się jawnym, trwały ciągle porozumiewania się związku z Polską przez starostę bydgoskiego i wojewodę kujawskiego, dla których i kanclerz polski z kilkoma duchownymi panami przyjechał do Torunia, wrzkomo chroniąc się przed zarazą, w rzeczy dla porozumiewania się z towarzystwem jaszczurki.

Wydany wyrok cesarski już wszystko zastał przygotowane; pełnomocnicy związkowi porozumiewali się wprost z królem Kazimirzem, oddziały związku już otwarcie zjeżdżały do Torunia i na d. 4 lutego 1454 posłano wielkiemu mistrzowi wypowiedzenie posłuszeństwa. Wyprawiono wnet poselstwo do Krakowa, które król jawnie przyjął, i toż w mowie publicznéj imieniem całego kraju, przez wzgląd na gwałty zakonu, oświadczyło, że całe Prusy wracają do korony polskiéj, *„dobrowolnie przychodzą, poddają siebie, swe żony i dzieci, z miastami i zamkami już zdobytemi i zdobyć się mającemi. W żadne odtąd układy z mistrzem ani Krzyżakami nie wchodząc, wracają do téj Polski, do któréj należały, Kazimirza za swego króla dziedzicznego biorą, na przywilejach Polaków zaprzestają, i na przyszłość do elekcyi i koronacyi prawo równe z Polakami sobie warują.“* Król za zgodą rady wydał manifest do papieża i cesarza, i akt wcielenia Prus, gdzie warunki téj inkorporacyi oznaczył, Prusy podzielił na cztery województwa i z tamecznych mieszkańców wojewodów potworzył.

Rozpoczęła się wraz wojna, ruszył król do Torunia, gdzie wjazd tryum-

falny odprawił. Prusy odetchnęły z pod panowania Krzyżaków, witając nową epokę, która obalała niewolę i uciemiężenie, a stawiała na to miejsce swobodę i sprawiedliwość.

1553.

Wiek to największéj Rzpltéj Polskiéj potęgi: Złote czasy Zygmuntów; przez wielkość i sprawiedliwość monarchów, przez cnoty obywatelskie narodu, przez mądrych polityków, biegłych wodzów, znakomitych pisarzy, przez dobry byt i bogactwo mieszkańców, które się pod mądremi prawami rozwinęły, przez harmonią wszystkich niemal spółeczeńskich warunków, czasy te stały się złotemi. Ukonstytuowała się ostatecznie forma rządu Rzpltéj, naród czynnie wziął władzę w ręce, o każdéj ważniejszéj sprawie decydował jakby u siebie w domu, bo na sejmikach powiatowych, a potem z decyzyą swą i wolą, posłów na sejm walny wysyłał. Król wybierany przez naród, będąc wyrazem woli narodowéj był zarazem jéj egzekutorem, a dodana mu rada złożona z *starszéj braci*, z ludzi wedle pospolitego dobra zasłużonych, objaśniała króla o potrzebach narodu i kierunku jego opinij.— Każdy obywatel czuł się cząstką wszechwładnego narodu, lecz prawa i wolności sobie służące okupywał sumiennèm pełnieniem obowiązków szlachcica t. j. prawodawcy-rycerza. Życie miejscowe bujnie rozkwitnione wdrażało wszystką szlachtę do życia publicznego; w praktyce, w codziennèm ocieraniu się po dworach, zjazdach, sejmikach, — na stypie i na weselu, na radzie i na pospolitèm ruszeniu, w kościele i przy zabawie, w komnacie domowéj i w sejmowéj sali — zgoła wszędzie wiała atmosfera publicznych spraw, zewsząd płynęła znajomość narodowych interessów.— Ztąd rosło do nich zamiłowanie, które z uczuciem obowiązku wkorzeniało się coraz głębiéj.— Naród w duchu spotężniały, dojrzały, męzki, ukuł sobie formy obszerne, w których chodził swobodnie i stał poważnie. Rzplta była jako rycerz, który ciężką na siebie wdział zbroję, ale bo też miał siły po temu; późniéj kiedy osłabł, taż sama zbroja go przygniotła.

Bóg obdarzył Polskę wielkim królem. Nie chodziło mu o rozszerzanie państwa, o nabywanie nowych koron; miał dosyć Zygmunt Stary na Polsce. Kiedy go Węgrzy na tron zapraszali odpowiedział spokojnie: „możeż „jeden człowiek tyloma zarządzać ludami; i po cóż je zagarniać gdy je „uszczęśliwić trudno.“ Wojny nie lubił, wszelako Turków chciał wypędzić z Europy, tylko jak powiadał: kiedy chrześciańska Europa tak znikczemniała iż woli między sobą wojować, Polska nie ma po co sułtana drażnić, całą zemstę jego ściągać na siebie; owszem powinna do czasu zgody z nim szukać. W sprawach publicznych był niezmordowany, z natury żywy wielką cierpliwość i rozwagę okazywał zawsze. Wznowień religijnych

nie lubił ale nie chciał religii propagować ani utrzymywać mieczem, dla tego wiarę ojców popierał, ale prześladowania religijnego się wystrzegał i żarliwość duchowieństwa hamował. On to w Rzpltéj założył szkołę téj chrześciańskiéj polityki, dzięki któréj, kiedy przez dwa wieki Europa rozdzielona na dwa obozy biła sią o wolność religijną, w Polsce nigdy o nią walczyć nie było potrzeba. Był to prawdziwy Chrześcianin, człowiek głębokiéj wiary i właśnie dla tego na mniemania religijne wyrozumiały, szanował je w indywiduach, wstrzymywał je o tyle, kiedy mogły grożić zamąceniem państwa.

Téj właśnie wyrozumiałości i chrześciańskiego pokoju, które Zygmunt Stary umierając (1548) Rzpltéj przekazał, potrzeba było w naczelnikach państwa aby i religią katolicką zagrożoną jakoby przez powódź reformacyi utrzymać, i wśród strasznych niebezpieczeństw, wśród naturalnego z obu stron fanatyzmu, szczęśliwie i spokojnie przepłynąć. Zygmunt August nie odziedziczył po ojcu głębokiéj wiary, bo owszem rad słuchał głosu odszczepieńców, ale odziedziczył mądrą politykę i w czasie długiéj walki duchowieństwa z jednéj strony, rycerstwa z drugiéj, wcale zręcznie trzymał się środka. Cały kraj zawichrzony był nowościami religijnemi, które wedle dawnych statutów należały do sądu biskupiego. Biskup jeśli znalazł kogo innowiercą, odstępcą — mógł na niego rzucić klątwę jako na heretyka — zaczém szła banicya a nawet utrata życia, o ile egzekucyą wyroku biskupiego miał sobie nakazaną lub zechciał się zająć starosta miejscowy, grodzki. Wszakże nie uważała to godném siebie szlachta, aby cześć, majątek obywatela, dla różnicy mniemań religijnych, które do sumienia należą, zależały od sądu biskupiego lub od dobréj woli starosty. Uderzono więc w to sądownictwo duchownych nad świeckiemi, i to tak jednomyślnie, że hetman Tarnowski człowiek który we wszystkich Rzpltéj sprawach lubił się dawnych praw trzymać, tą razą połączył się z rycerstwem. Jakoż kiedy Zebrzydowski biskup krakowski, widząc na co się względem jurysdykcyi biskupiéj nad świeckiemi zanosiło, wykrzyknął, że odtąd nie biskupem będzie ale woźnym — Tarnowski przerwał mu słowami: „Snadniéj tobie być woźnym, niźli mnie twoim niewolnikiem“.

Biskupi widząc taką jednomyślność w narodzie, postępowali z wielkiém umiarkowaniem, tém bardziéj, że ile razy kogoś dla herezyi przed sąd swój powołali, nie tylko szlachta, ale i poważni panowie szli razem za obwinionym na sąd. Tak pewnego razu (1551) kiedy całe grono biskupów zawezwało Orzechowskiego aby w sześć osób stanął do rozmowy u arcybiskupa, poszli z Orzechowskim najcelniejsi panowie jak Radziwiłł, dwaj Górkowie z których jeden wojewoda drugi kasztelan i trzech wojewodów Zborowski, Lesz czyński i Brudzewski. Przysłzo do tego, że szlachta ujmowała się nie-

tylko za świeckiemi ale i za duchownymi, (których Biskupi tém większe mieli prawo powoływać przed swój sąd) jak przykład na tym samym Orzechowskim, który lubo kapłan i dygnitarz kościelny (officyał przemyślski) nie wahał się ożenić, na księdzu Feliksie ze Szczebrzeszyna i wielu innych. W ówczas biskupi zawiesili swoje sądy i odwoływali się do sądu królewskiego jako do władzy, która miała moc rozstrzygania wątpliwości prawnych. Toczyły się o to długie spory na kilku sejmach, nareszcie w r. 1552 na sejmie Piotrkowskim zadecydował Zygmunt August, że sąd w sprawach o herezyą przy biskupach pozostać ma — lecz sam jako naczelnik władzy świeckiéj nie chciał egzekucyi tych wyroków. Co widząc biskupi i przewidując jakiby opor rycerstwa, ich utrzymanie się przy swojém prawie wywołało, nie korzystali z decyzyi królewskiéj. Stało się to na 20 lat przed ową sławną ustawą z r. 1572 na Konfederacyi Warszawskiéj zapadłą i do konstytucyi jako zasadnicza wpisaną: iż różnica wyznań religijnych (chrześciańskich) żadnéj w prawach obywatelskich różnicy czynić nie ma. W ten sposób w jednéj tylko Polsce wolność religijna na drodze pokoju osiągniętą została. Przyjechał wprawdzie w trzy lata po tym sejmie legat papiezki Lippoman i ten chciał rzeczy przywrócić do dawnego stanu, lecz król dał mu znać, iż tego sobie nie życzy, duchowieństwo z życiem narodowém ściśle związane niechętnie szło za rozkazami legata, a rycerstwo wręcz opór stawiło. Lippoman nic niesprawiwszy, po niejakim czasie odjechał.

Oprócz tego wielkiego processu religijno-politycznego, który jest jednym z najszczytniejszych ustępów w dziejach Polski, najmocniej świadczącym o wysokiéj naówczas oświacie; — iż Rzplta [była w głębokim pokoju, nic przez rok 1553 nie zaszło. Jeszcze się nie zaczął spór o Inflanty i niewywinęła się stąd wojna z Moskwą. Z Iwanem rozchodziło się w onéj chwili o tytuł *Cara*, którego pragnął i o jego sobie przyznanie do Wilna posłów w roku 1553 wyprawił.

Kilka drobniejszych faktów cytują kronikarze: Bielski i Górnicki. Oto powieść Górnickiego w skróceniu:

Król wróciwszy z podróży do Prus (dokąd się udał po sejmie Piotrkowskim 1552) zjechał do Wilna, gdzie byli obaj pieczętarze i z tymi począł się umawiać o (swoje) małżeństwo. Obaj odwołali się do sejmu. Zwołał więc sejm do Krakowa i porozumiawszy się z celniejszymi pany posłał Radziwiłła w dwa miejsca dla obrania żony. Do Wiednia naprzód, gdzie mieszkała Katarzyna po księciu Mantuańskim wdowa, córka króla rzymskiego Ferdynanda; potem do Bawaryi. Radziwiłł przyjechawszy do Wiednia widząc wdowę panią osobliwą, dał znać królowi że podług jego zdania, godną ją być mieni korony i łoża królewskiego. Posłał zaś do Bawaryi

Podoskiego, który nie zoczył tam takiéj chęci, jakiéj się spodziewał, zapewne iż tam z Wiednia przestrogę dano, a tak chwała przy księżnie Mantuańskiéj została. Gdy sobie król w ten sposób z listów ks. Mantuańską ulubił, wysłany do Wiednia ks. Jan Przerębski podkanclerzy z innymi posłami. Po zawartym w Wiedniu przez prokuracyą ślubie, młoda królowa puściła się w podróż. Kiedy orszak ku Krakowowi dojeżdżał, król podług zwyczaju (zwłaszcza iż arc. Ferdynand brat królowéj był z nią pospołu) przeciwko nim wyjechał w pole, gdzie dwa namioty rozbite były: królowi jeden, królowéj drugi, i z nich wychodząc król z jednego, królowa z drugiego, między namioty się witali i troszkę pozdrowiwszy jedno drugie, król i arcyksiąże na konie a królowa do kolebki wsiedli. Zatém muzyki i insze znaki wesela słyszeć się i widzieć dały. Dwór królewski i senatarów był bardzo świetny: w konie, w rynsztunki, w pachołki, w srebro, w złoto, pierze bardzo bogaty; jednak poczet króla *Jurgieltnikami* osadzony, wszystkie przeszedł. W kościele podług zwyczaju duchowni witali, a koronacya odprawiała się w niedzielę przy bytności jako arcyksięcia, tak innych książąt i posłów od wielkich monarchów. Jakoż byli posłowie od papieża, cesarza, książąt Ruskich, ks. Włoskich, Wenetów i inszych, a bliskie Polsce książęta osobiście byli. Nadto była królowa Węgierska z synem Janem Zygmuntem królewiczem, królowa Bona i trzy jéj córki królewne: Zofia, Anna, Katarzyna. Po koronacyi pospołu wszyscy do jednego stołu szli: Król z królową na wyższém miejscu siedział, potém arc. Ferdynand, posłowie od wielkich monarchów a za tymi posłowie od elektorów i od innych książąt. Były potem gonitwy, turnieje, maszkary. Dodaje Bielski: Ale Ferdynand książe niedługo się zabawiał; przyczyna tego była, iż się z Tarnowskim i innymi panami pogniewał. Albowiem gdy się niektórych kondycyj niesłusznych około królestwa Polskiego napierał, to jest, że gdzieby król bez potomka zszedł, aby na dom Rakuzki ta korona przypadała, tedy na to przy nimże powiedzieli królowi senatorowie: że to królu niebędzie, ani ty możesz tego uczynić, gdyż to nie we władzy twéj jest.

Rychło po weselu przyjechała ks. Ostrogska Beata do Krakowa, skarżąc się na Dymitra Sienguszka i na dziewierza swego Wasila ks. Ostrogskiego, którzy, gdy matka Dymitrowi córki dać nie chciała, najechawszy na Ostróg wzięli jéj córkę gwałtem i ludzi nie mało pobili. Dano pozwy na Dymitra i *rok* naznaczono, a król ku jesieni do Knyszyna wyjechał, gdzie był sąd. Od księżnéj mówił Stanisław Czarnkowski, Odachowski od ks. Dymitra, a ich obrony, wzór sądowéj wymowy podaje w swych *Dziejach* Górnicki.— Po skończonéj skardze, panowie litewscy chcieli przywołania Dymitra, ale król wyrokiem swym *nalazł* Dymitra być *infamem* i wydał uniwersały, za

któremiby Dymitr mógł być pojmany. Kniaź Dymitr uszedł z kraju, ale gwałt swój śmiercią zapłacił.

1653.

Przez trzy ostatnie wieki Dzieje Polski uderzający kontrast z europejskim stawiają. Jednocześnie kiedy na zachodzie potężniała władza monarsza, w Polsce ustalała się Rzplta i wszechwładztwo narodowe. Kiedy w XVI wieku Europa rozerwana była wojną a Cesarze Niemieccy wojując z królami francuskimi wydzierali sobie ziemię, Polska rozrastała się w pokoju przez ostateczne poddanie się Prus, przystąpienie Inflant, Unię lubelską 1569. Kiedy spory religijne zmieniły się w Niemczech w spustoszenie ogniem i mieczem, w bunty chłopskie, we Francyi w rzeź św. Bartłomieja, w Polsce ogłoszono dobrowolnie równość wyznań chrześciańskich w obec prawa. W w. XVII przez lat 30 środkowa Europa była teatrem wojny na który przeciw Cesarzom Niemieckim występowali kolejnie Czesi, Niemcy, Duńczykowie, Szwedzi, a w końcu Francuzi. — Polska chowała się w głębokiéj neutralności, używając swobodnie ostatnich chwil pokoju, ostatnich lat kwitnącego bytu Rzpltéj. Rok 1648, ten sam co środkową i po części zachodnią Europę uspokoił, od którego datuje się epoka wewnętrznego wzrostu i budowania się każdego z państw — w Polsce był sygnałem dwudziestoletniéj wojny z Kozactwem, Rossyą, Szwedami, Tatarami, Brandeburczykiem i Siedmiogrodzianami — w końcu Polaków z Polakami. Zaczynają się dzieje nieszczęść i upadku Rzpltéj, dzieje tém opłakańsze, że złe nie tylko z zewnątrz ale i z wewnątrz przychodziło.

Dziwném zrządzeniem, wpływem fanatycznym Jezuitów, złą przez nich do szkół wprowadzoną metodą — naród co niegdyś Europie w oświacie przodkował, co pierwszy dał przykład tolerancyi religijnéj, co się praw swych i wolności usługami nieustannemi dobijać nie lenił — w ciągu lat kilkudziesięciu, z odmianą zaledwo jednéj generacyi, zmalał, zmienił się niedopoznania. Upadek był tak nagły, że szlachta polska z r. 1620 a 1650 jest jakoby dwoma odmiennemi narodami. Została się wprawdzie miłość wolności, ale nieuzacniona uczuciem obowiązków publicznych, zmieniać się poczęła w publiczną swawolę; została się waleczność, ale nie było rączości w niesieniu życia swego za ojczyznę, tém bardziéj, nie było wytrwania. W umysły i serca wkradać się poczęła szkaradna obojętność na los Rzpltéj, tak że kiedy z jednéj strony lała się krew, z drugiéj swobodnie ucztowano. Przestała się szlachta poczuwać do odpowiedzialności za kraj, a współcześnie rosły jéj pretensye. Istniało od r. 1508 *liberum veto* to jest prawo przyznające jednéj prowincyi (reprezentowanéj na sejmie przez posła) władzę kasowania uchwał całego narodu, lecz do połowy XVII wieku

nikt nie czuł ciężkości tego prawa. Dopiero pod rokiem 1652 tak się współczesny historyk o niém wyraża: „Czas ten (sejmowy, 6 tygodni) wszystek na niepotrzebnych koncertacyach schodzi; w ostatnich dniach król przez dzień i noc siedzi na tronie niepowstając, perswaduje, prowomuje; senatorowie także starania usilne dokładają, miarkują dyfferencye posłów, tymczasem jeden z posłów stanąwszy uporczywie, wszystkie materye z krwawym potem zakończone, jednćm słowem: *protestor* zagasi.“ Odtąd coraz częściéj zdarzać się poczęły te poselskie wybryki i sejmy w najcięższych kraju potrzebach, dla prywaty, czasem dla przekupstwa zrywano. A choć i sejm dotrwał do końca, odpór nieprzyjacielowi uchwalił, podatek na wojnę obmyślił, wreszcie pospolite ruszenie nakazał, to tak zwolna ściągały szyki, tak niedbale wpływały pieniądze, że na pierwszą potrzebę rzadko nad kilka tysięcy żołnierza stanęło i z tém dziesięćkroć i więcéj liczniejszemu nieprzyjacielowi trzeba było się oganiać. Niedbalstwo, lekceważenie, ociężałość, te pewne starości ducha wróżby, zaraziły kraj i powoli wprowadzały go w grób.

Ale iż nie minęło jeszcze pół wieku od czasów Zamojskiego, Żółkiewskiego, Chodkiewicza i tylu innych potężnych kolumn Rzpltéj w początkach XVII w. — dla tego wśród słabnięcia i gaśnienia narodu połyskiwały jeszcze świetne gwiazdy. Epoka wielkich klęsk, przekazała tam wspomnień bolesnych i wstydu nie mało, ale ustawiła kilka wielkich imion i wysokie przykłady gorącéj miłości ojczyzny. Żył wówczas Jeremiasz Wiszniowiecki; ten od początku kozackich buntów swojém wojskiem niesprzacowanie z nimi się ucierał, cały niemal majątek poświęcił i bez względu na niedbalstwo szlachty i sejmu — bez względu na kilkokrotne poniżenie jego zasług, kiedy doświadczonego wojownika oddawano pod dowództwo ludzi nie rycerskich a tylko bogactwem znamienitych — latem i zimą, rok po roku, stał w obozie, trapił zbuntowane kozactwo i o ile mógł słabemi siły na wodzy ich trzymał. Podobnież Sapieha z własnéj kieszeni utworzywszy oddział kilkutysiączny, podobnież Koniecpolski i inni z kozakami wojowali, Radziwiłł do 8000 własnego żołnierza wystawił i nimi Rzpltę od walącéj się Moskwy zasłaniał. Z tejto szkoły wyszedł Stefan Czarniecki, którego życie było jedną walką z nieprzyjacielem, z téj wyrósł późniéj Jan Sobieski.

Lecz prywatne wysilenia nie starczyły tam gdzie wielka była nieprzyjacioł potęga, gdy hufce kozackie i tatarskie stoma tysiącami walczyły. Trwała wojna już czas jakiś, Polacy kilka razy ciężkie ponieśli klęski, kiedy w bezkrólewie Stany ogłosiły pospolite ruszenie — naznaczywszy wodzami ludzi niedoświadczonych w rzemiośle wojennném. Wojsko zebrało się dość licznie, ale rozbiwszy obóz pod Piławcami, gnuśniało bezczynnie,

w końcu haniebnie z wodzami wraz rozeszło się. Ośmieleni kozacy puścili się w głąb kraju. Oblegli Lwów, Zamość, gdzie ich doszła wiadomość o elekcyi Jana Kazimierza. Dla poskromienia buntu wyprawiono przodem do 12,000 żołnierza, to okopawszy się pod Zbarażem wytrzymywało oblężenie: z drugą takąż siłą nadciągnął król i po małych utarczkach zawarł pokój z Hanem i z Chmielnickim któremu przebaczył. W moc umowy zbarażskiéj Bogdan mianowany hetmanem Kozaczyzny, 40,000 ludzi ma prawo utrzymywać. Rzplta i król Jmć krzywdy zapomną, Metropolitę Kijowskiego zobowięzują się przyjąć do senatu.

Z jednéj i drugiéj strony nie dotrzymano umowy. Biskupi nie zważając na nieszczęścia kraju nie chcieli puścić Metropolity do krzesła senatorskiego, Chmielnicki kozactwa nie rozpuszczał, i owszem w okolicach dotąd spokojnych bunty i rzezie podżegał. Pilnując go stał obozem w Bracławiu Kalinowski hetman polny, mając przez całą zimę gotowość do wojny, lecz żołnierza ledwo 9000. Tym czasem Chmielnicki knował zdrady, wyprawił Tymofeja syna swego na Wołoszczyznę, a gdy się dowiedział że sejm w Polsce zerwany i kraj pozostawiony bez obrony, dał nowe hasło do buntu. Za jego podmową wkroczył Nuradyn, wrócił z wyprawy Tymonko i we społy uderzywszy na polskie wojsko pod Batowem, zdradą zapaliwszy obóz o który hetman się opierał, gdy Kalinowski ranny po dwakroć padł zabity, gdy i Marek Sobieski wziąwszy po nim komendę legł na placu — Tatarzy i Kozacy z dwóch stron nacierając, połowę wojska polskiego wycięli, połowę drugą w niewolę wzięli, — tak że ledwo kto się został coby o téj strasznéj klęsce królowi i Rzpltéj mógł donieść. Stało się to na początku r. 1652.

Pod złą więc wróżbą nadszedł r. 1653. Radziejowski wygnany z kraju podmawiał Szwedów na Polskę, Car moskiewski odgrażał i w istocie w następnym roku (1654) z wielką siłą na Litwę wkroczył, nawała kozacka i tatarska nad Rzpltą ciążyła. W tém utrapieniu, gdy ani wojska ani pieniędzy nie było, król zwołał sejm nadzwyczajny, na nim pospolite ruszenie uchwalono a raczéj potwierdzono, bo województwa, ziemie i powiaty, nim sejm stanął (23 lipca 1652) nakazały werbunki i podatki na nowego żołnierza. Tymczasem województwo ruskie rzneiło się do obrony ojczyzny: Lanckoroński zasłaniał Lwów, Potocki zbierał wojska pod Strumielcem.

Zdawało się, iż wśród takiego zapału łatwo zbierze się dostateczna ilość rycerstwa do przytłumienia raz na zawsze kozackiego buntu. Nie przestając Jan Kazimirz na 50,000 wojska narodowego, które komisya skarbowa w Lublinie uchwaliła, wezwał na pomoc Wołoszę i Siedmiogrodzianów, którzy mu acz w spóźnionéj porze 10,000 żołnierza dostawili. Zebrała się więc poważna siła polska pod Zwańcem, ale okazało się, iż brakowało

na wodzach. Jakoż Jan Kazimirz zamknąwszy się w okopach, siedział na miejscu nie szukając nieprzyjaciela, który też atakować go nie ważył się. Wysyłał podjazdy kilkutysięczne na Tatarów lub Kozaków i na cząstkowych utarczkach zeszła wiosna i lato roku 1553. Nareszcie Siedmiogrodzianie znudzili się i prosili króla o odprawę, żołnierze też polscy, iż na ich zapłatę brakowało już żołdu, także się chcieli odsunąć Zatrzymywał ich król to datkiem, to obietnicą, ale pospolite ruszenie odprawić do domu musiał. Tak więc liczna armia, wystawszy się prawie bezczynnie pół roku, zmalała do wojska zaciężnego i kwarcianego. Wtedy też i Tatarzy pokazywać się poczęli i uderzać na Polaków, gdy obu stronom przykrzyła się mitręga, obojgu brakowało żywności, Tatarzy mieli zaś sobie za wstyd wracać do domu bez jasyru. Toczyły się porą jesienną drobne utarczki; oddziały polskie drażniły nieprzyjaciela, chcąc go zbliżyć pod armaty obozowe, a skoro Tatarzy zapędzili się pod obóz, uciekali równo z szykowaniem się wojska polskiego. Nakoniec zgłosił się han, iż chce koniec położyć temu bezużytecznemu rozlewowi krwi, chociaż go Chmielnicki usilnie o wytrwałość błagał. Zjechali się komisarze do ugody, i han mając sobie przyrzeczoną zapłatę żołdu, do Krymu powrócił. Zaczém król odjechał z obozu do Lublina, Kozacy zaś nie mając pomocy od Turków ani od Tatarów, poddali się Moskwie. O co się następnego roku wojna rozpoczęła.

1753.

Od wstąpienia na tron do śmierci Augusta III, wszystkie lata jego panowania były do siebie podobne. Król mało sprawami publicznemi zajmował się, polegając na ministrach i faworytach. Rzeczpospolita zostawała wprawdzie w głębokim pokoju, ale to był spokój człowieka, nie mającego już sił, aby się poruszyć. Naród w zupełnéj był nieczynności; pijatyka, biesiady, pieniactwa i zajazdy wszystkich zajmowały. Zaledwo kilku znalazło się, co o rzeczy publicznéj myśleli; ale i tych starania nie wyszły na dobre, owszem rozdzielały kraj, tworząc dwie partye: za dworem i przeciw dworowi. Przez Polskę przechodziły wojska rossyjskie na pomoc Cesarzowéj Austryackiéj a przeciw Fryderykowi II; było ztąd niemało w kraju spustoszenia, lecz nikt się o nic nie upomniał, bo mówiono powszechnie, i to nawet szlachta mówiła, iż Polska jako karczma zajezdna stoi nieładem. Krzywdził Fryderyk II skarb Rzpltéj, wybijając fałszywe polskie pieniądze i ztąd obywatele wielkie ponosili straty, ale i to uszło bezkarnie.

Światlejsi patryoci widzieli niebezpieczeństwo, w które Rzplta za gnusnością obywateli i niedołęztwem rządu popaść koniecznie musi; lecz na mało przydały się ich zabiegi, gdy ani jeden z sejmów za Augusta III nie

doszedł, nic zaś bez sejmu przedsięwziąść nie było można. Wołał z zagranicy król Leszczyński, aby się szlachta upamiętała, założył w Luneville szkołę, gdzie młódź polska nabierała światlejszych wyobrażeń, Konarski też zostawszy prowincyałem, wielką reformę od r. 1750 w systemacie wychowania przeprowadzać począł. Lecz były to odmiany, które późniéj owoc wydać miały i rzeczywiście go wydały, nie ocaliły jednakże kraju, bo podczas onego stuletniego letargu Rzpltéj, urodzili się lub spotężnieli jéj nieprzyjaciele, którym naród, przychodzący dopiero co do zdrowia, był za słaby, aby mógł podołać.

Rok 1753ci pamiętny jest zamięszaniem, jakie naówczas wywołało rozszarpanie ordynacyi Ostrogskiéj. Był jéj właścicielem Sanguszko, który ją odziedziczył po żonie. Lecz iż z żoną nie żył, jedno faworytów sobie utrzymywał, nie dbał zatém o przechowanie ordynacyi, bo nie miał potomstwa. Życie jego było nierozerwanem pasmem pijatyki, biesiad i szaleństw. Zostawszy marszałkiem Trybunału Lubelskiego w czerwcu 1750 r. trzymał codzień stoły otwarte i codzień huczne biesiady wyprawiał, którym trzy kapele przezeń sprowadzone przygrywały. Jako Ordynat posiadał tysiąc wsi i 52 miast i miasteczek; między témi były jedne dobra stołowe ordynackie, drugie na utrzymanie wojska na potrzeby Rzpltéj. Jedne i drugie Sanguszko rozdawał szlachcie dożywociem, z obowiązkiem płacenia pewnych summ na pokrycie niezmiernych długów, które Ordynat pozaciągał. Ordynacya ta nie była przez sejm potwierdzoną, Sanguszko więc nie mając dziedzica postanowił rozdać ją lub rozprzedać. Roku 1752 w grodzie sandomirskim uczynił akt ogólnéj donacyi, mocą któréj wiele dóbr dostało się Czartoryskim, Lubomirskiemu, Małachowskiemu, Poniatowskiemu i innym. Panowie którzy z téj donacyi niekorzystali, założyli r. 1754 we Lwowie manifest, jako o fundusz rozszarpany przez księcia a należący w części do Rzpltéj. Hetman J. K. Branicki obsadził Dubno stolicę ordynacką i donataryuszów powyganiał. Wrzawa ztąd wielka, do któréj się król i prymas wmięszali. Zaczął się sejm zwykły, którego pierwszą materyą była naturalnie ordynacya ostrogska, lecz donataryusze w obawie aby stany nieaprobowały ordynacyi, przezcoby byli zmuszeni do zwrotu dóbr, zerwali sejm. Dzierżyli je spokojnie do śmierci Augusta III i dopiero za Stanisława Augusta przeznaczono je w części na fundusz publiczny.

